

Obsah

1. Úvod	2
2. Příčiny vzniku turecké krize	5
2.1 Sovětsko-turecké vztahy a sovětské plány do konce 2. světové války	5
2.1.1 Vztahy Sovětského svazu a Turecka před 2. světovou válkou	5
2.1.2 Plány a požadavky Sovětského svazu během druhé světové války	6
2.2 Vývoj turecké krize po 2. světové válce do března 1945	9
2.2.1 Sovětské požadavky vůči Turecku	9
2.2.2 Jednání Velké trojky a Turecka	10
3.1 Politické a hospodářské důsledky druhé světové války v Řecku	16
3.2 Druhá fáze občanské války	19
3.2.1 Konec bojů, dohoda z Varkizy	21
3.3 Období klidu zbraní	22
3.3.1 Politický vývoj	22
3.3.2 Hospodářský vývoj	22
3.3.3 Volby	23
4. Změna politiky Spojených států vůči Turecku a Řecku	25
4.1 Bretonwoodský měnový systém	25
4.2 Stalinův projev	25
4.3 Kennanův „Dlouhý telegram“	26
4.4 Churchillův fultonský projev	28
4.5 Clifford-Elseyova zpráva	29
4.6 George Catlett Marshall	30
5. Vývoj v Turecku a Řecku do konce roku 1946	32
5.1 Vývoj v Turecku	32
5.2 Řecko	35
6. Trumanova doktrína a Marshallův plán	39
6.1 Britský velmocenský ústup	39
6.2 Trumanova doktrína	40
6.3 Marshallův plán	42
7. Závěr	46
Seznam použité literatury	48

1. Úvod

Téma studené války je již mnohokrát zpracováno, stejně tak i její počátky, zvláště ve světové literatuře. Ale otázka Turecka, Řecka a Íránu, které jsou dle mého názoru zásadními činiteli vzniku studené války, není u české veřejnosti dosti známá a v českojazyčné literatuře i málo zpracovaná.¹ Bakalářská práce má jen omezený rozsah, proto jsem výběr států zúžil jen na Turecko a Řecko.

V práci se zaměřím na politiku třech hlavních velmocí té doby, Velké Británie, Spojených států a Sovětského svazu, to jak vůči Turecku a Řecku, tak mezi sebou, ale stále vzhledem k jejich vztahu k těmto státům. Konkrétní průběh občanské války v Řecku ani její závěr pro mě v této práci nebude důležitý. Zásadní budou politické důsledky těchto bojů. Chtěl bych přitom odpovědět na tyto otázky: Bylo možné se sváru mezi velmocemi v této oblasti vyhnout? Co způsobilo změnu myšlení Američanů, že opustili politiku izolacionismu a začali aktivně zasahovat do dění celého světa? Dalo se zabránit tomu, aby se Američané vzdali izolacionismu? Byla sovětská politika opravdu tak agresivní, že vyvolávala neklid u bývalých spojenců? Jak se americká politika vypořádala s nástupem nového prezidenta, který zdědil staré členy vlády a poradce? Jak silný byl velmocenský ústup Velké Británie? Mohly Turecko a Řecko samy o sobě něco politicky zmocit?

Mojí hlavní hypotézou je, že Spojené státy by se tolik nestaraly o dění v Evropě a na Blízkém východě, kdyby se nezačala hroutit moc Velké Británie, která se vždy snažila o udržení statu quo na evropské pevnině. Vedlejší hypotézou je, že sblížení americké a britské politiky umožnil právě tlak Sovětského svazu na oblasti východního Středomoří.

Krizi v Turecku i Řecku lze rozdělit na několik fází. Tureckou na období do konce druhé světové války, kdy byly vztahy se Sovětským svazem na relativně dobré úrovni, i když si ukážeme, že sovětské plány byly jiné. Dále pak na různé politické akce jednotlivých mocností, které si postupně představíme.

V Řecku jsou jednotlivé fáze snázeji rozčleněny, protože přelomem byla vždy důležitá událost, která výrazně ovlivnila dění v zemi i pohled mocností na politiku vůči tomuto státu.

V této práci kvůli omezenému rozsahu věnuji jistým věcem více prostoru, o jiných, pro tuto práci méně důležitých, se zmíním okrajově, či je zcela přeskočím. Za důležité vždy

¹ Po vybrání tématu bakalářské práce a začátku psaní vyšla skvělá práce doktora Jana Koury, Zápas o východní Středomoří: Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, ve které se zaměřil právě na problém těchto tří států.

považuji výrazné mezníky v občanské válce či politice u Řecka a zasilání nót a demonstrace síly u Turecka.

Důležité je také představení určitých projevů, osob, zpráv a jednání, které ne vždy přímo souvisí s Tureckem a Řeckem, ale jsou velice důležité pro formování politiky jednotlivých mocností a jejichž některé dozvuky trvají dodnes. Tomuto tématu jsem proto věnoval celou jednu kapitolu.

V rámci nepřímé metody jsem se věnoval nejdříve shromažďování literatury ke studené válce obecně a teprve poté jsem přecházel ke konkrétnějším pracím. Některé publikace jsem nakonec necitoval, ale umožnily mi lépe porozumět danou problematiku a odkázaly mě na další literaturu. Nejvíce bych ocenil práci doktora Koury, ze které jsem získal asi nejvíce odkazů na literaturu k danému tématu.

Snažil jsem se nezjišťovat, k jaké škole jednotliví autoři patří, ale i tak bude práce hodně ovlivněná tím, že využívám především anglo-saských autorů. I když alespoň u vzpomínek bude situace trošku vyváženější.

Využíval jsem prameny převážně českého (československého), britského a amerického původu. Z československých jsem vycházel z diplomatických zpráv dané doby na Ministerstvu zahraničí. Naštěstí jsem se zaměřil na období, kdy v Československu ještě nebyli u moci komunisté a zprávy tak bývají objektivní a nezaujaté. Z britských jsem se zaměřil na záznamy z národního archivu v Londýně, který je přístupný na internetu. Americká Truman library má dokumenty a vzpomínky bezplatně na internetu, proto jsem tyto mohl plně využít. Zužitkoval jsem hlavně znění zákonů či přepisy zpráv a memorand.

Ohledně vydaných pramenů jsem se nejvíce opíral o americké Foreign Relations of the United States, které je volně stažitelné na internetu ve formě pdf. Tyto prameny obsahující tisíce stran jsem často využíval, neboť dávaly příklad uvažování nejen amerických diplomatů a politiků. Druhým dílem, který jsem využíval hlavně na počátku práce, je překlad jednání Spojenců z dob druhé světové války. Ač je tato publikace starší (1985) a přeložena z ruštiny, přišla mi naprosto objektivní a nezaujatá. Navíc obsahovala i spoustu doplňujících informací, které mi pomáhaly lépe proniknout do problematiky.

Z tisku jsem měl přístup k různým periodikům z daných let. Získal jsem je v národním archivu ve formě výstřižků k těmto tématům. Čerpal jsem také z různých československých, anglo-saských a francouzských deníků. Naneštěstí jsem si nepoznamenal, z jakých fondů a kartonů je mám a po získání kopií stovek těchto článků jsem již neměl možnost si to dohledat. Z tohoto důvodu uvádím vždy jen název periodika a datum, ve kterém tento článek vyšel. I tak by měly být tyto záznamy dohledatelné.

Literatury k dějinám studené války je velké množství, ale ve spoustě z nich je jen krátké ohlédnutí za touto problematikou. Nejvíce proto vycházím z již zmiňovaného doktora Koury.

Z pramenů osobní provenience jsem hodně využíval dílo Winstona Churchilla, ve kterém je velké množství detailů a přidaných rozhovorů a jednání, i když líčí informace jen do konce svého premiérského působení. V jeho práci není příliš informací o Turecku. Řecko to ale bohatě vyvažuje. Vzpomínky Molotova jsou dalším pramenem, ze kterého jsem čerpal. Jednotlivé úryvky, které jsem použil, dávají zvláštní pohled do komunistického a zvláště sovětského jednání a, spolu se vzpomínkami bulharského komunisty Dimitrova, dávají nahlédnout i osobě samotného Stalina. Využil jsem i vzpomínek a biografii dalších osobností, ale tyto tři mi byly nejvíce nápomocny.

Práce je dělena na kapitoly a podkapitoly. Kapitoly nejdou chronologicky po sobě. První část je věnována vývoji v otázce Turecka až do března 1946, který považuji za důležitý mezník v americké politice. V této kapitole sleduji vývoj turecko-sovětských vztahů a postupný vývoj hlavně americké politiky vůči Turecku.

Druhá část je zaměřena na vývoj v Řecku do března 1946, kdy se konaly volby. V této kapitole kladu velký důraz na vnitřní problematiku Řecka a vztahy mezi Řeckem a Velkou Británií, stejně tak i rostoucímu zájmu dalších dvou mocností o tuto zemi.

Ve třetí části se zaměřím na dvě osoby, George Kennana a George Marshalla, kteří se silně zasloužili o americký zájem o oblast východního Středomoří a zároveň odvrátili americkou politiku od izolacionismu. Představím také projev Stalina při volbách do Nejvyššího sovětu, analýzu Kennana ohledně sovětské politiky a sovětského uvažování, Churchillův známý fultonský projev a Clifford-Elseyovu zprávu. A trochu nastíním breton-woodský měnový systém a jeho odmítnutí Sověty.

Čtvrtá část se zaměřuje na další vývoj v Turecku a Řecku až do konce roku 1946. Nahlédneme na velký obrat americké politiky vůči Turecku a Sovětskému svazu a co jej způsobilo. Také se podíváme na vnitřní vývoj v Turecku, hlavně pak na působení nové vlády a referendum o státním zřízení.

Poslední část se věnuje jedné z hlavních příčin americké angažovanosti nejen v Turecku a Řecku, která je známá jako Trumanova doktrína, ale i v Evropě skrze hospodářskou pomoc v rámci Marshallova plánu.

2. Příčiny vzniku turecké krize

V této kapitole se v první části zaměříme na vývoj vztahů mezi Tureckem a Sovětským svazem, na plány Sovětů ohledně Turecka a sovětské jednání s jinými mocnostmi o Turecku do konce války v Evropě. Muselo dojít k turecké krizi? Kde nastaly neshody mezi vítěznými mocnostmi ohledně Turecka? V druhé části se podíváme, jak se měnila politika velmocí i Turecka. Proč se zvyšoval zájem a angažovanost Spojených států o vzdálené oblasti světa. Tuto kapitolu zakončíme prvním výraznějším projevem Spojených států o konec izolacionismu a zkusíme najít důvod, co vedlo Spojené státy k tak velké změně politiky.

2.1 Sovětsko-turecké vztahy a sovětské plány do konce 2. světové války

2.1.1 Vztahy Sovětského svazu a Turecka před 2. světovou válkou

Sovětské, potažmo ruské snahy o získání vlivu v Turecku, zvláště pak v oblasti úžin Bospor a Dardanely, a jeho následné podrobení, sahají hluboko do minulosti. Byl to jeden z prioritních zahraničněpolitických cílů carského Ruska (později i Sovětského svazu) díky kterému by si zajistilo přístup k Středozemnímu moři, ochranu své jižní hranice i prostor k případné expanzi na Blízký východ.² I když k tomu připočteme vyjádření profesora Cornell University v americké Ithace W. Lafebera: „*Stalinovo gruzínské dědictví nesnášet cokoliv tureckého vyjma tureckých cigaret*“³, panovaly mezi Tureckem a Sovětským svazem v meziválečném období přátelské vztahy. V Paříži byla 17. prosince 1925 podepsána smlouva o neútočení, arbitráži a dobrém sousedství, která vytvořila základnu vztahů mezi Tureckem a Sovětským svazem na 20 let.⁴ Na konferenci ve švýcarském Montreux byla 20. července 1936 vyhotovena konvence o statutu černomořských úžin⁵, nahrazující smlouvu ze Sèvres z 10. srpna 1920, která zcela odzbrojuje pásmo úžin a podřizuje ho mezinárodní komisi, a Lausanneskou smlouvu z 24. července, která nahradila Sèvreskou smlouvu v důsledku vítězství kemalistického Turecka a nezdaru britské intervence, jejíž znění umožňovalo s malými omezeními všem státům volně proplouvat úžinami vojenskými i obchodními loděmi

² Více v: HOWARD, H. N., The Straits after the Montreux Conference, in: Foreign Affairs, Vol. 15, No. 1., October 1936, str. 199-202; ÖZDEMİR, Hikmet, The Turkish-American Relations toward 1960 Turkish „Revolution“, in: The Turkish Yearbook of International Relations, Vol. 31, 2000, str. 163.

³ LAFEBER, Walter, America, Russia, and the Cold War 1945-1966, New York, 1967, str. 28.

⁴ SADAK, Necmettin, Turkey Faces the Soviets, in: Foreign Affairs, Vol. 27, No. 3, April 1948, 451. Jde o pohled tureckého ministra zahraničí zastávajícího úřad v období 1947-1950.

⁵ Konference se účastnilo Turecko, Sovětský svaz, Velká Británie, Francie, Bulharsko, Řecko, Jugoslávie a Japonsko. Nejvýznamnější body byly: 1)volný průjezd úžinami v době války i míru; 2)vymezení tonáže a počtu válečných lodí, které mohou mít nečernomořské státy v době míru v Černém moři; 3)právo Turecka v případě války nebo válečného nebezpečí určovat podmínky plavby; 4)zákaz průjezdu válečných lodí v době války; 5)právo Turecka na remilitarizaci úžin. Celé znění konvence v angličtině: Montreux convention in: http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montreux_ENG.pdf (7. 7. 2014).

v době míru i války. Smlouvy ze Sèvres a Lausanne byly zaměřeny proti Sovětskému svazu a samotným Sovětským svazem nebyly nikdy ratifikovány.⁶

2.1.2 Plány a požadavky Sovětského svazu během druhé světové války

První neshody začaly roku 1939, kdy Turecko odmítlo sovětský požadavek na zákaz užívání úžin nečernomořskými státy. Po započetí války vyhlásilo Turecko striktní neutralitu, ale nebylo s to zabránit lodím Německa proplouvat do Černého moře.⁷ Sovětský svaz po válce obviňoval Turecko z porušení konvence z Montreux kvůli umožnění proplouvání válečných plavidel Osy a neumožnění téhož Spojencům.⁸ Stěžovali si ještě mimo jiné také na turecké uzavření přátelské smlouvy s Německem těsně před útokem na Sovětský svaz. Prezident Ismet İnönü⁹ dementoval obě prohlášení ve svém projevu při zahájení zasedání parlamentu dne 1. listopadu 1945.¹⁰

Do Turecka byl již měsíc po podepsání Ribbentrop-Molotovova paktu zaslán požadavek na otevření cesty do „teplých moří“. Turecku totiž náleželo, dle konvence z Montreux, zakázat průjezd úžinami válečným lodím v době válečného konfliktu. Sovětský svaz žádal o modifikaci, která by umožnila Sovětskému svazu rovnoprávnou kontrolu nad úžinami.¹¹

Před jednáním Sovětů a Němců o předpokládaném Paktu čtyř v Berlíně v listopadu 1940¹² se Molotov se Stalinem dohodli, že sovětskou účast podmíní: 1) Spojenectvím s Bulharskem a začleněním Bulharska do sovětské bezpečnostní zóny úžin, ze které bylo Rusko v minulosti mnohokrát napadeno. 2) Novým statutem úžin, o které se bude starat Turecko a Sovětský svaz. 3) Spojením turecko-sovětské obrany úžin umožňující Sovětskému svazu mít v oblasti úžin pozemní, námořní i letecké síly. 4) Anexí východní Anatólie, hlavně oblasti Karsu a Ardahanu. 5) Novou spojeneckou smlouvou s Tureckem (podobnou, kterou měl později Sovětský svaz se svými satelity po druhé světové válce).¹³ Molotov později tato

⁶KUBEŠ, Zdeněk, Mezinárodní konference 1943-1945, Praha, 1985, str. 167, 620-621.

⁷ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1945, 4. 11. 1945, nestr.

⁸ Zemědělské noviny, 13. 11. 1945. Výčet porušení statutu úžin za války v: FRUS 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969, str. 827-829; Rudé právo, 14. 8. 1946.

⁹ Mustafa İsmet İnönü (1884-1973) byl tureckým generálem, premiérem a po smrti Atatürka i druhým tureckým prezidentem (ve funkci 1938-1950).

¹⁰ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1945, 4. 11. 1945, nestr.; Celý projev prezidenta İnönüho v: Le Journal d'Orient, 2. 11. 1945.

¹¹ SADAK, Necmettin, Turkey Faces the Soviets, in: Foreign Affairs, Vol. 27, No. 3, April 1949, str. 454.

¹² 27. září 1940 podepsalo Německo, Japonsko a Itálie Pakt tří, Berlín poté navrhoval rozšíření o Sovětský svaz na Pakt čtyř. DURMAN, Karel, Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964, Praha, 2004, str. 58-59.; MCKINZIE, Richard D., Oral history interview with Harry N. Howard, Washington D. C., 1973, in: <http://www.trumanlibrary.org/oralhist/howardhn.htm> (4. 7. 2014).

¹³ MCKINZIE, Richard D., Oral history interview with Harry N. Howard, Washington D. C., 1973, in: <http://www.trumanlibrary.org/oralhist/howardhn.htm> (4. 7. 2014).

jednání popisoval takto: „*Ano, vybízel [Hitler Sověty k připojení k Paktu tří]. Byl to krycí manévr. Hra, hra, taková dost primitivní hra.*“¹⁴

Stalin již v listopadu 1940 usiloval o invazi do Turecka za přispění Bulharska s cílem Turecko rozdělit. Na Západ přicházely zprávy z Turecka o podněcování nepokojů mezi menšinami ve východní části země a podpoře separatistických hnutí sovětskými agenty. Ke konci války se k této politice Sovětský svaz vrátil.¹⁵ „*Měli bychom přivést Turecko do Asie. Co je Turecko? Jsou tam dva milióny Gruzínců, jeden a půl miliónu Arménů, milión Kurdů a tak dále. Turků je okolo šesti či sedmi miliónů.*“¹⁶

O změně statutu úžin se mluvilo již v Teheránu¹⁷, ale teprve v říjnu 1944 Stalin přesvědčil Churchilla pro nutnost změny konvence z Montreux („*Strýc Joe vyjádřil přání, aby byla upravena tak, že by umožňovala ruským válečným lodím svobodné proplouvání tureckými úžinami*“¹⁸). Střední Východ a východní Středomoří byly oblasti, kde se nejvíce střetávaly britské a sovětské zájmy. Sovětská expanze na Balkán a tlak na Turecko ohledně úžin byly hrozbou pro britskou sféru vlivu ve Středomoří. Avšak roku 1944 se britské ministerstvo zahraničí zavázalo k politice kooperace se Sovětským svazem, což se však v létě 1945 změnilo. Dohoda o sférách vlivu, která by zjemnila třecí plochy, byla ztělesněna ve známém procentuálním dělení Balkánu z října 1944, které Churchill zdůvodňoval tím, že Británie musí být vedoucí mocností Středomoří. Churchill se neobával volného průplavu sovětských lodí skrz úžiny díky větší síle britského námořnictva.¹⁹ Stalin navíc chápal, že Velká Británie je zainteresována ve Středozezemním moři, tudíž je zřejmé, že Sovětský svaz bude zainteresován v Černém moři.²⁰

Procentuální dělení Balkánu proběhlo 9. října 1944 v Moskvě, kde na setkání Stalina a Molotova s Churchillem a Edenem Churchill navrhl, aby se vyřešily balkánské záležitosti. „*Vaše armády jsou v Rumunsku a Bulharsku. My máme své zájmy, mise a agenty. Nepřipustíme, aby se naše cesty zkržily kvůli malichernostem. Pokud jde o Velkou Británii a Rusko, jak by vám vyhovovalo, kdybyste měli devadesátiprocentní převahu v Rumunsku, my měli devadesát procent řekněme v Řecku a v Jugoslávii bychom si vliv rozdělili napůl?*“

¹⁴ ČUJEV, Felix, *Vzpomínky Molotova*, Praha, 1996, str. 15.

¹⁵ SADAK, Necmettin, *Turkey Faces the Soviets*, in: *Foreign Affairs*, Vol. 27, No. 3, April 1949, str. 455-457.

¹⁶ BANAC, I., *The Diary of Georgi Dimitrov, 1933-1949*, New Haven, 2003, str. 137.

¹⁷ MASTNÝ, Vojtěch, *Soviet War Aims at the Moscow and Teheran Conferences of 1943*, in: *The Journal of Modern History*, Vol. 47, No. 3, September 1975, str. 497.

¹⁸ CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie*, Brno, 2005., str. 242.

¹⁹ LEFFLER, Melvyn P., PAINTER, David S., *Origins of the Cold War an International History*, New York, 2005, str. 141-142.

²⁰ RESIS, Albert, *The Churchill-Stalin Secret "Percentages" Agreement on the Balkans*, Moscow, October 1944, in: *The American Historical Review*, Vol. 83, No. 2, April 1978, str. 373.

Zatímco byla tato má slova překládána, napsal jsem na kus papíru: Rumunsko (Rusko 90%, ostatní 10%), Řecko (Velká Británie po dohodě s USA 90%, Rusko 10%), Jugoslávie 50-50 %, Maďarsko 50-50%, Bulharsko /Rusko 75 %, ostatní 25%). Přistrčil jsem jej přes stůl Stalinovi, který mezitím vyslechl překlad. Nastala krátká pauza. Potom Stalin uchopil modrou tužku, udělal na papír velkou fajfku a vrátil nám jej.“²¹

Dne 19. března 1945 Sovětský svaz jednostranně vypověděl smlouvu s Tureckem o neútočení z roku 1925.²² Molotov to oznámil tureckému velvyslanci v Moskvě Selimu Sarperovi. Argumentoval tím, že smlouva je zastaralá kvůli pozměněné mezinárodní situaci zapříčiněné druhou světovou válkou.²³ Sarper setkání s Molotovem popsal takto: „*Hned jak jsem vstoupil do místnosti, uviděl jsem, že Molotov nestoupá. Pomalu jsem šel od dveří k jeho stolu, ale Molotov se zvedl, až když jsem dorazil k němu. Potřásl mi rukou přes stůl a pak mi ukázal pohovku napravo před ním. Sám se posadil zpět za stůl. Tímto způsobem byli tradičně vítáni představitelé sovětských satelitů.*“²⁴ Turecko se pokusilo o kompromis a navrhlo Sovětskému svazu novou smlouvu.²⁵ Sovětský svaz ale jakékoliv jednání podmiňoval revizí konvence z Montreux, hlavně co se týče zákazu průjezdu úžinami válečnými plavidly nečernomořských států a společné obrany úžin.²⁶ Od jara 1945 začala sovětská propaganda napadat montreuxskou konvenci kvůli ohrožení bezpečnostních zájmů Sovětského svazu. Objevily se i zvěsti, že se k turecké hranici stahují sovětská vojska či že Turecko mělo za války napadnout Sovětský svaz po dobytí Stalingradu Němci, za což by dostalo Krym. Sovětský svaz začal proti Turecku nátlakovou politiku, které se začalo říkat „válka nervů“.²⁷

Ve Vzpomínkách Molotova od ruského novináře Felixe Čujeva Molotov vypráví: „*Dobře, že nám ruští carové vydobyli tolik země. Lépe se nám teď bojuje s kapitalismem. Svůj úkol jsem viděl v tom, pokud možno nejvíce rozšířit hranice naší rodné země. Vybavuje se mi, jak po válce přivezli na Stalinovu daču mapu SSSR s novými hranicemi: Stalin ji připevnil na stěnu: „Podíváme se, jak to s námi vypadá... Na severu je vše v pořádku. Finsko se proti nám*

²¹ CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie, Brno, 2005. str. 226-227.

²² SADAK, Necmettin, Turkey Faces the Soviets, in: Foreign Affairs, Vol. 27, No. 3, April 1949, str. 451, 458.

²³ ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81; FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1219-1220.

²⁴ Citováno dle: KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 67.

²⁵ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1945, 4. 11. 1945, nestr.

²⁶ SADAK, Necmettin, Turkey Faces the Soviets, in: Foreign Affairs, Vol. 27, No. 3, April 1949, str. 458; FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1220-1224.

²⁷ LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 513; Více v: KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 67; AMZV, Teritoriální odbory – obvyčejné 1945-1959/Turecko, k. 7/Politické věci – Všeobecné, 27. 3. 1947, nestr.

*velmi provinilo, posunuli jsme hranici od Leningradu. Pobaltí – od nepaměti ruské země! – je opět naše, Bělorusi žijí teď všichni společně s námi, Ukrajinci a Moldavané také. Na západě je to normální. – A ihned přešel k východním hranicím. – A jak to vypadá s námi tady? Kurilské ostrovy jsou nyní naše, Sachalin je celý náš, tak je to dobré, vidíte! Také Port Artur je náš i Dalnij je náš – Stalin ukázal dýmkou na Čínu – také Čínská východní železnice je pod naší kontrolou. S Čínou a Mongolskem je vše v pořádku... Ale tady se mi naše hranice nelíbí!“ - řekl Stalin a ukázal na jih od Kavkazu.*²⁸

2.2 Vývoj turecké krize po 2. světové válce do března 1945

2.2.1 Sovětské požadavky vůči Turecku

Molotov 7. června 1945 Turecku oznámil podmínky pro uzavření nové smlouvy. To se týkalo především revize úmluvy z Montreux²⁹ a požadavek na pronájem válečné základny na Bosporu. K tomuto požadavku se přidala Gruzínská SSR s požadavkem odstoupení území Karsu a Ardahanu³⁰, Bulharsko se domáhalo nároku na Západní Thrákii od Drinopole k úžinám a Demokratická republika Kurdistán chtěla kus území na jihovýchodě Turecka,³¹ což by umožnilo Sovětskému svazu rozšířit svůj vliv dolů k Rudému moři a Perskému zálivu k Arabské lize.³² Po této odpovědi na turecký kompromis byl návrh na novou smlouvu Ankarou stažen.³³ Sověti požadavky stupňovali, chtěli přístavní města v úžinách, velkou část území včetně přístavních měst Trebizond a Kerassund a vyřešení kurdské otázky. Stalin si byl jist, že všech těchto ústupků bude dosaženo jednáním, jelikož se Turecko nacházelo v britské sféře zájmu a Spojené státy se o tuto oblast nezajímaly.³⁴

Toto vše turecká vláda chápala jako sovětskou snahu dostat Turecko pod přímý sovětský vliv. Ministerský předseda turecké vlády Saracoğlu³⁵ proto v červenci 1945 žádal o pomoc Spojené státy a varoval je před rozpínavostí Sovětského svazu: „*Sověti zešileli a sní o světové nadvládě. Na mnoha místech vám a Velké Británii zkřížili cestu: v Terstu, Albánii,*

²⁸ ČUJEV, Felix, *Vzpomínky Molotova*, Praha, 1996, str. 11.

²⁹ BUTLER, PELLY, YASAMEE, *Documents on British Policy Overseas*, London, 1991, str. 28.

³⁰ LITERA, Bohuslav, *Vznik a vývoj studené války v letech 1945-1963 jako výsledek sovětsko-amerických rozporů*, Jinočany, 1993, str. 16. Území Karsu a Ardahanu patřilo Rusku od rusko-turecké války z let 1877-1878 do 13. října 1921, kdy byla na základě karské smlouvy navracena Turecku. Viz KOURA, Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953*, Praha, 2013, str. 68.

³¹ AMZV, *Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Turecko*, k. 7/Politické věci – Všeobecné, 30. 6. 1946, nestr.; DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964*, Praha, 2004, str. 174.

³² BUTLER, PELLY, YASAMEE, *Documents on British Policy Overseas*, London, 1991, str. 28.

³³ SADAK, Necmettin, *Turkey Faces the Soviets*, in: *Foreign Affairs*, Vol. 27, No. 3, April 1949, str. 458.

³⁴ BRADLEY, John F. N., *Válka a mír po roce 1945*, Praha, 1994, str. 52; *The Times*, 3. 4. 1947.

³⁵ Mehmet Şükrü Saracoğlu (1887-1953) byl 6. ministerským předsedou Turecka (ve funkci 1942-1946).

*Řecku, Turecku a Íránu. Využívají okamžitě každou nalezenou slabinu. Nemají co ztratit.*³⁶ Turecko se také rozhodlo udržovat celou svou armádu v plné bojové pohotovosti, což ale bylo nad jeho hospodářské síly, jednalo se totiž o udržování 800 000 armády, které pohlcovalo okolo 45% tureckého rozpočtu (1944 – 55%, 1945 – 45%, 1946 – 41%, 1947 – 35%).³⁷ Jednalo se o deset armádních sborů se čtyřmi divizemi a jedním plukem a dalšími osmi divizemi a šestnácti prapory. K tomu nějaké letectvo a námořnictvo.³⁸ Turecko prohlásilo, že „*celé Turecko je ochotno se vrhnouti do ohně pro jedinou píď tureckého území.*“³⁹ Pro Turecko není přípustné vyjednávat na teritoriálním základě. Podle nich mají na území, které získali po minulé válce, plné právo.⁴⁰

2.2.2 Jednání Velké trojky a Turecka

2.2.2.1 Postupimská konference

Otázka Turecka a úžin se řešila i na Postupimské konferenci probíhající mezi 17. červencem a 2. srpnem 1945. Řešení této otázky do programu konference navrhla britská delegace. Britové chtěli vysvětlení ohledně sovětských požadavků na Turecku. Ti argumentovali tím, že Turecko navrhlo Sovětskému svazu spojeneckou dohodu, proto chtějí vyřešit všechny problémy, hlavně územní nároky arménské a gruzínské SSR a revizi konvence z Montreux ve smyslu společné obrany úžin a umožnění Sovětskému svazu zde vybudovat základny. Molotov se vyjádřil v tom smyslu, že Turecku bylo navrženo, že nebude-li pro Turecko přijatelné splnit obě hlavní podmínky, Sověti se spokojí jen s dohodou o úžinách. Churchill i Truman souhlasili s revizí konvence z Montreux, ale už nesouhlasili s vybudováním sovětské základny v úžinách. Truman podal návrh na zmezinárodnění významných vodních uzlů v Evropě pod dohledem mezinárodní komise. Týkalo by se to Dunaje, Rýna, Kielského průplavu a černomořských úžin. Churchill byl ochoten tento návrh přijmout, Sověti chtěli řešit jen úžiny. Molotov Churchillovi oponoval Suezským průplavem, který je jen pod britským a egyptským dohledem. Všechna další jednání Sověti blokovali a v závěrečném protokolu se objevilo jen společné prohlášení o nutnosti revize z Montreux, a že tato věc bude předmětem přímých rozhovorů mezi každou ze tří vlád s tureckou vládou.⁴¹

³⁶ FRUS 1945, The Conference of Berlin (the Potsdam Conference) Vol. I, Washington D. C., 1960, str. 1035.

³⁷ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Turecko, k. 9/Vojenské věci, 13. 1. 1951, nestr.

³⁸ Více o stavu tureckého vojska viz: AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Turecko, k. 7/Politické věci – Všeobecné, 16. 9. 1946, nestr.

³⁹ Svobodné slovo, 28. 12. 1945.

⁴⁰ Mladá Fronta, 3. 1. 1946.

⁴¹ Mezinárodní konference 1943-1945, Praha, 1985, str. 504-506, 509-512, 526-527, 598. Podobně: KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 69-70. Okrajově: DURMAN, Karel, Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964, Praha, 2004, str. 143-144.

2.2.2.2 Jednání do března 1946

Nedlouho po konci Postupimské konference se v novinách objevil článek od diplomatického korespondenta Timesů, že britský ministr zahraničí Anthony Eden vede rozhovory s tureckým ministrem Hasanem Sakem⁴² o revizi úmluvy z Montreux, o jejíž potřebě před časem vyzval Sovětský svaz Turecko nótou. V článku se říká, že Turecko se nestaví odmítavě k revizi a že Velká Británie je připravena podpořit požadavek Sovětského svazu.⁴³ Eden uvádí, že Turci budou raději bojovat, než by se vzdali území, či jim dali základnu.⁴⁴ Budoucí statut úžin se i tak stal předmětem sváru mezi anglo-saskými mocnostmi a Sovětským svazem, neboť si obě strany přímé rozhovory představovali jinak. Zatímco Velká Británie a Spojené státy ho chápali jen jako další krok při jednáních ohledně revize konvence z Montreux, Sovětský svaz ho chápal jako příležitost vyjednávat přímo s Tureckem o nové smlouvě bez účasti ostatních velmocí.⁴⁵

Turecká vláda zaslala 25. srpna 1945 do Londýna a Washingtonu nótu, ve které vyjádřila podporu Trumanovu návrhu internacionalizace úžin, nebude-li omezovat suverenitu a bezpečnost Turecka.⁴⁶

Americký velvyslanec v Turecku Wilson psal, že otázka úžin je pro Sovětský svaz jen zástěrkou, která má změnit vnitřní státní systém Turecka, který by byl přátelsky nakloněný Sovětskému svazu. Turecko je totiž jediný stát na západní hranici Sovětského svazu od Baltského moře po Černé moře, který nemá Sovětskému svazu přátelsky nakloněný režim. *Sovětský tlak na Turecko začal vypovězením paktu o přátelství z března následovaný Molotovými požadavky v červnu a na to navazujícími útoky rozhlasu a tisku kvůli tureckému udržování rozsáhlých vojenských sil mobilizovaných právě kvůli napětí, které už teď tlačí na tureckou ekonomiku, mající donutit Turecko „změknout“.*⁴⁷

Turecko se zpočátku neobávalo sovětského útoku, protože považovaly sovětské ztráty během války za značné, navíc Sověti museli mít své síly v okupovaných zemích jako Německo, Polsko, Rumunsko a Bulharsko. Proto se začalo v říjnu 1945 s postupnou demobilizací. Na konci října však začal přesun sovětských sil k tureckým hranicím, které

⁴² Hasan Saka (1885-1960) byl ministerským předsedou Turecka (ve funkci 1947-1949), předtím tureckým ministrem zahraničí (ve funkci 1944-1947), předtím tureckým ministrem financí (1925-1926).

⁴³ Zemědělské noviny, 13. 7. 1945; Národní osvobození, 13. 7. 1945; Svobodné noviny, 13. 7. 1945.

⁴⁴ BUTLER, PELLY, YASAMEE, Documents on British Policy Overseas, London, 1991, str. 171

⁴⁵ KOURA LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 512-513.

⁴⁶ Mezinárodní konference 1943-1945, Praha, 1985, str. 504-506, 509-512, 526-527, 598. Podobně: KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 71

⁴⁷ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1249.

Turecko znervózňovalo, proto pozastavilo demobilizaci.⁴⁸ Generál Orbay, velitel štábu, si pak stěžoval, že Sovětský svaz stahuje vojska z Československa do Rumunska, koncentruje své síly na Balkán a Kavkaz a že odmítá vojensky opustit Írán. Vojenská koncentrace sil na Balkáně podle něj mohla mít čtyři příčiny: 1) Utužit kontrolu nad těmito zeměmi. 2) Využít je jako nátlaku během voleb. 3) Zastrašit Řecko. 4) Využít je vůči Turecku. Sil v Íránu mohou použít jako pomoc Kurdům nebo je využít proti Turecku. A jednotky na Kavkazu se také mohou použít proti Turecku.⁴⁹ Turecký ministr zahraničí však za pár dní tuto hrozbu zmenšoval s tím, že to nebude tak hrozné, že sovětské síly nebudou tak velké, jak se předtím domnívali.⁵⁰

Spojené státy, které navazovaly na své návrhy z Postupimské konference, zaslaly 2. listopadu 1945 Ankaře nótu, ve které představily svůj návrh (kopie byly zaslány i do Londýna a Moskvy) na režim v úžinách, který by měl nahradit konvenci z Montreux, jež podle nich již neodpovídá současným světovým politickým podmínkám. Jejich návrh měl čtyři body. 1) Úžiny budou otevřeny obchodním lodím všech zemí ve všech dobách. 2) Úžiny budou otevřeny k proplutí válečným lodím černomořských mocností ve všech dobách. 3) S výjimkou smlouveného limitu tonáže v dobách míru, bude zakázán průplav úžinami válečným lodím nečernomořských mocností ve všech dobách s výjimkou souhlasu černomořských mocností, nebo když lodě poplují pod autoritou Organizace spojených národů. 4) A bude samozřejmá modernizace konvence z Montreux ve smyslu odstranění Japonska jako signatářské země a výměny Organizace spojených národů za Společnost národů. Statut úžin by se měl podle Spojených států vyřešit na mezinárodní konferenci.⁵¹

Na třetí bod amerického návrhu se kriticky koukalo Turecko, Velká Británie i Sovětský svaz. Turecko se bálo, že díky tomuto bodu může sovětské námořnictvo podnikat útoky ve Středomoří a pak rychle odplout do Černého moře beze strachu z pronásledování a Černé moře se tak stane jednou velkou základnou Sovětského svazu.⁵² Zároveň však prohlásilo, že tento návrh jsou v zásadě připraveni přijmout za základ rozprav o revizi konvence z Montreux.⁵³ Velké Británii se nelíbilo, že by o možnosti proplouvat úžinami měly

⁴⁸ ATHANASSOPOULOU, E., Turkey: Anglo-American Security Interest, 1945-1952 the First Enlargement of NATO, London, 1999, str. 44-45.

⁴⁹ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1268.

⁵⁰ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1270.

⁵¹ LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 513-514; FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1248-1249

⁵² LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 514.

⁵³ Práce, 7. 12. 1945.

rozhodovat Rumunsko a Bulharsko, které patřily mezi poražené státy.⁵⁴ A konečně Sovětskému svazu se nelíbilo, že by zabezpečení úžin stále zůstalo jen v kompetenci Turecka. Sovětský velvyslanec v Turecku tlumočil svému americkému protějšku obavy sovětské vlády, že v době války by Turecko nebylo schopno zabránit cizím mocnostem v pronikání do Černého moře. Odvolával se přitom na druhou světovou válku, kdy Turecko nebylo s to zabránit státům Osy v pronikání skrze černomořské úžiny a zároveň totéž neumožňovalo Spojencům.⁵⁵ Sovětský svaz žádal ne menších práv při sestavování nového statutu úžin než Turecku.⁵⁶

Poté nastalo období, kdy Spojené státy podaly vlastní návrh. Velká Británie, která nikam nespěchala, čekala na vyjádření vlastních návrhů Turecka a Sovětského svazu. Navíc ještě se Spojenými státy řešila nejasnosti ohledně amerického návrhu. Turecko čekalo na návrhy Velké Británie a Sovětského svazu, i když se už vyjádřilo pro americký návrh jako základ jednání. A Sovětský svaz neustále opakoval, že nepřijme žádný návrh, ve kterém by správa nad úžinami nebyla rozdělena mezi Turecko a Sovětský svaz, a navíc čeká na vyjádření Turecka k sovětským požadavkům z června.⁵⁷

Této doby využilo Turecko k vyvolávání strachu Západu, že se Sověti snaží dostat Turecko z britské do sovětské sféry vlivu.⁵⁸ Sovětský svaz zase využil studentských protisovětských nepokojů v Istanbulu a násilných útoku na prosovětské novináře a organizace. Sověti prohlašovali, že protisovětsky naladěný fašistický režim v Turecku vzbuzuje v Sovětském svazu obavy o jeho bezpečnost. Sovětský vyslanec v Turecku Vinogradov informoval Brity a Američany, že jejich návrhy jsou naprosto nepřijatelné, že Sovětský svaz nemůže brát vážně jejich deklarace ohledně Turecka, které má naprosto nepřijatelnou vládu, a kde se rozmáhá fašismus. Turecké vyvolávání válečné hysterie berou Sověti jako provokaci. A že jejich sugescie o rozhodnutí sovětské vlády o militarizaci pevností na hranici s Tureckem jsou uštěpačné a dětinské.⁵⁹

⁵⁴ ATHANASSOPOULOU, E., Turkey: Anglo-American Security Interest, 1945-1952 the First Enlargement of NATO, London, 1999, str. 44.

⁵⁵ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1271-1272.

⁵⁶ Národní osvobození, 13. 11. 1945.

⁵⁷ LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 515; FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 1273; KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 74.

⁵⁸ LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 515.

⁵⁹ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1945, 4. 11. 1945, nestr.; 7. 12. a 20. 12. 1945; ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81; La République, 15. 12. 1945. O studentských nepokojích se zmiňuje i československý tisk: Svobodné slovo, 28.12.1945.

Dalším krokem Sovětského svazu ve „válce nervů“ bylo ustanovení Autonomní republiky Ázerbájdžán a Kurdské republiky na území severního Íránu v prosinci 1945. Tento krok vyděsil Turecko, ve kterém byla početná kurdská menšina, jež by se mohla chtít k nově vzniklému státu připojit, k čemuž je pobízeli i sověští agenti (tyto snahy byly již za druhé světové války, jak bylo psáno výše). Sice se již v Sèvreské smlouvě psalo o možnosti vytvořit kurdský stát, jehož část by byla odtržena od Turecka, ale v Laussanské smlouvě o tom už nebylo ani slovo. Kurdské snahy o vytvoření vlastního státu to však neoslabilo a trvají dodnes.⁶⁰ A ještě v březnu 1946 Sovětský svaz Turecku zopakoval, že jakákoliv dohoda o spojení bude podmíněna na základě diskuze o otázce tureckých východních provincií Karsu a Ardahanu a Dardanelách.⁶¹

Britský ministr zahraničí Bevin zdůraznil v proslovu před Dolní sněmovnou potřebu pokračující mezinárodní kontroly úžin. Vyjádřil, že doufá v možnost uzavření nové smlouvy o přátelství mezi Tureckem a Sovětským svazem a také vyřkl britské přání nevidět Turecko přeměněné v satelit.⁶² Americký velvyslanec Wilson v březnu 1946 opakoval obavy ze sovětského vměšování se do tureckých záležitostí. Podle něho jsou sovětské zájmy o statut úžin jen zástěrkou, jak získat dominanci v Turecku nastolením Sovětům přátelsky nakloněnému režimu. Turecko podle něho udržuje svobodnou zahraniční politiku a hledí na západní demokracie o vedení a asistenci.⁶³

Spojené státy si začaly uvědomovat nebezpečí, které by hrozilo, dostalo-li by se Turecko do sovětského vlivu. Díky vojenské slabosti západní Evropy a rychlé demobilizace Spojených států by sovětské jednotky mohly rychle obsadit západní Evropu a zbylé americké jednotky na kontinentu by se musely rychle evakuovat. Turecko by se pak stalo strategicky významným bodem k získání leteckých základů v blízkosti Sovětského svazu. Bez Turecka by byla ohrožena bezpečnost Spojených států, protože by Sovětský svaz měl volnou cestu k dalším územním ziskům bez možnosti mu účinně vzdorovat.⁶⁴

V této době také začaly pochyby o dostatečné moci Velké Británie na to, aby čelila sovětským rozpínavým tendencím na Blízkém a Středním Východě.⁶⁵ Po uvědomění si

⁶⁰ ATHANASSOPOULOU, E., Turkey: Anglo-American Security Interest, 1945-1952 the First Enlargement of NATO, London, 1999, str. 46.

⁶¹ Daily Express, 9. 3. 1946.

⁶² LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 515. Shrnutí celého projevu v: AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1946, 25. 2. 1946, nestr.

⁶³ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 821.

⁶⁴ LEFFLER, Melvyn P., Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952, in: The Journal of American History, Vol. 71, No. 4, March 1985, str. 814.

⁶⁵ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1946, 25. 2. 1946, nestr.

britské slabosti v této oblasti, reálných hrozeb ze strany Sovětského svazu a strategického významu tureckých úžin, vyslaly Spojené státy do tureckých vod křižník Missouri s dvěma doprovodnými plavidly, i když oficiálně jen proto, aby převezl ostatky zesnulšího tureckého velvyslance Mehmeda Münira Ertegüna ve Washingtonu.⁶⁶

⁶⁶ BRADLEY, John F. N., *Válka a mír po roce 1945*, Praha, 1994, str. 52. Více v: KOURA, Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953*, Praha, 2013, str. 77-78.

3. Řecko před třetí fází občanské války

Zdá se, že Řecku nebylo souzeno mít klid. Po Metaxasově diktatuře⁶⁷ a okupaci státy Osy nastala v Řecku po druhé světové válce válka občanská. Pokusíme se najít důvody, které tuto zničenou zemi ještě více devastovaly materiálně i lidsky. Jen za občanské války přišlo o život více jak 80 000 lidí a 700 000 lidí zůstalo bez domova.⁶⁸ Podíváme se na vliv Velké Británie a Sovětského svazu na dění v této zemi. Zaměříme se i na slábnoucí pozice Velké Británie a jejich přebírání Spojenými státy. Šlo předejít občanské válce? Jak mnoho ovlivňovaly dění v této zemi cizí intervence? V této kapitole probereme situaci v Řecku od léta 1944 do prvních svobodných poválečných voleb v březnu 1946, přičemž samotnou politickou situaci roku 1945 probereme rychleji na základě zpráv Ministerstva zahraničních věcí.

3.1 Politické a hospodářské důsledky druhé světové války v Řecku

V Řecku se během války vytvořily dvě odbojové skupiny. Jednou byla Fronta národního osvobození (EAM – Ethniko apeleftherotiko metopo), která sdružovala různá levicová uskupení, ale ve které měli hlavní slovo komunisté (KKE – Kommounistiko komma elladas), kteří ji i v září 1941 založili, a v jejichž čele stál Zachariadis⁶⁹. Pod působnost EAM spadala Řecká lidová osvobozenecská armáda (ELAS – Ellinikos laikos apeleutherotikos stratos).⁷⁰ Druhou pak byla Národně republikánská řecká liga (EDES – Ethnikos dimokratikos ellinikos syndesmos), která na rozdíl od EAM operovala jen v několika okrajových oblastech, zvláště v Epiru, a která měla menší členskou základnu.⁷¹ Zajímavostí je, že odbojové skupiny využívali dezertéry z řad německého, italského, britského a novozélandského vojska jako

⁶⁷ YERGIN, Daniel, Shattered peace. The Origins of the Cold War and the National Security State, London, 1977, str. 290.

⁶⁸ CAVENDISH, Richard, The Greek Civil War Ends, in: History Today, Vol. 49, No. 10, 1999.

⁶⁹ Nikos Zachariadis (1903-1973) byl generálním tajemníkem řecké komunistické strany (ve funkci 1931-1956). Narodil se do etnicky řecké maloburžoazní rodiny v Drinopoli. Po řecko-turecké válce byla během výměny populací rodina přemístěna do Řecka, kde došlo ke ztrátě jejího bohatství. Mladý Nikos se odstěhoval do Istanbulu, kde se živil různými povoláními. Po pár letech se začal vzdělávat v několika politických a vojenských institucích v Sovětském svazu. Po návratu do Řecka začal budovat komunistickou stranu. Byl několikrát uvězněn, naposledy Metaxasem, po útoku Itálie byl propuštěn a podílel se na národním odporu proti fašistickým okupantům.

⁷⁰ LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009, str. 203. Stejně i KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 85. Okrajově i v HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 451; DURMAN, Karel, Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964, Praha, 2004, str. 179.

⁷¹ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 85; LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009, str. 203, který o ní tvrdí, že byla prozápadní a antikomunistická.

instruktory.⁷² Velká Británie tuto oblast považovala za svou sféru vlivu⁷³, proto podporovala obě odbojová uskupení. Současně ale vyjadřovala podporu řecké exilové vládě, jejíž hlavou byl král Jiří II. a předsedou vlády Georgios Papandreou.⁷⁴

Po dohodě z italské Caserty mezi komunistickým odbojem, který k tomu byl donucen po dohodě Churchilla, Stalina a Roosevelta, a ostatními odbojovými skupinami z 26. září 1944 měla být nastolena koaliční vláda národní jednoty v čele s Georgiem Papandreem. EAM díky této dohodě získala 6 ministerských křesel.⁷⁵ Dohoda také stanovovala, že se všechny partyzánské síly v Řecku podřídí rozkazům řecké vlády a ta se podřídí velení generála Scobieho⁷⁶. Casertská dohoda nahradila Libanonskou z května 1944, ve které se všechny strany i partyzánská hnutí dohodly, že vytvoří společnou vládu, a kterou již v červnu 1944 extrémisté z EAM odmítli.⁷⁷ V Pireu se 4. října vylodily dvě britské divize a koncem října 1944 se Řecko díky Velké Británii, jež byla garantem řeckého osvobození, zcela zbavilo fašistických okupantů.⁷⁸ Dlouhodobým britským plánem bylo obnovení správy řecké vlády na celém území, ozdravení hospodářství a legitimace vlády skrze svobodné volby, aby situaci kontrolovala na silných základech. Britové chtěli pomáhat při procesu stabilizace země do doby, než nastanou volby a plebiscit o formě státního zřízení. Také chtěli pomoci a financovat nové řecké vojsko a četnictvo, které by zabezpečilo chod nové vlády. Po volbách a plebiscitu se měly britské vojenské jednotky ze země stáhnout a v zemi měli zůstat jen britští poradci.⁷⁹

⁷² Kol. autorů, Greek civil war, in: Military History, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014).

⁷³ Na moskevské konferenci ministrů zahraničních věcí z října 1943 bylo poukázáno na důležitost britských zájmů v Řecku. Sověti tvrdili, že jejich zájem je o slovanské státy na Balkáně. Později to bylo potvrzeno při tzv. procentuálním dělení Balkánu z 9. října 1944, více v: ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.

⁷⁴ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 85-86; LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009, str. 203.

⁷⁵ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 88; HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 451; LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009, str. 203.

⁷⁶ Generálporučík Sir Ronald MacKenzie Scobie (1893-1969) byl britským generálem, který velel III. armádnímu sboru. Měl za úkol vyhnat Němce z Řecka, ale nakonec se zapojil i do řecké občanské války.

⁷⁷ CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka V. díl: Kruh se uzavírá, Brno 1995, str. 546; CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie, Brno, 2005, str. 115.

⁷⁸ Kol. autorů, Greek civil war, in: Military History, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014). Výjimkou byla Kréta, kde se německá posádka udržela až do května 1945. HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 451.

⁷⁹ FO/371/58786/R14671, R15047; FO/371/67032/R944, R2241, R2440; FO/371/67043/R10539.

Země však byla po válce značně zdevastována, čehož chtěl Sovětský svaz využít a počkat, až se Řecko politicky a hospodářsky zhroutí.⁸⁰ Uvádí se, že během války přišlo o život okolo 600 000 obyvatel, což představovalo zhruba 8 % řecké populace, 45 000 lidí bylo zraněno s trvalými následky, bylo zničeno kolem 1800 vesnic a materiální škody dosáhly 7,1 miliard amerických dolarů.⁸¹ I přes hospodářskou pomoc především Spojených států a Velké Británie (ta mezi říjnem 1944 a březnem 1945 poskytla řecké vládě pomoc ve výši 87 miliónů liber⁸²), která se někdy odehrávala skrze UNRRA⁸³, ani opatření vlády zaměřená hlavně na zastavení inflace skrze měnovou reformu (jedna nová drachma měla mít hodnotu pěti seti miliard starých drachem), ani odhodlanost veřejnosti aktivně se podílet na obnově země, se země nemohla vyprostit z krize.⁸⁴ V roce 1945 dosahoval národní důchod 41% předválečného stavu, průmyslová produkce 36% a zemědělská produkce 54%.⁸⁵

Situace se nelepšila hlavně kvůli rozbrojům uvnitř koalice. I když ve vládě měla navrch uskupení středu až pravice, levicové EAM a ELAS ovládaly kolem tří čtvrtin území Řecka.⁸⁶ Vláda za podpory Velké Británie fakticky ovládala jen Atény a nejbližší okolí. ELAS měla v této době kolem 50 000 mužů ve zbrani,⁸⁷ čehož někteří komunističtí radikálové v čele s Arisem Velouchiotisem⁸⁸ chtěli využít a získat moc v zemi násilím. Většina komunistů ale chtěla radikální reformy, vyhlášení referenda o státní formě, vypsání voleb do

⁸⁰ BRADLEY, John F. N., *Válka a mír po roce 1945*, Praha, 1994, str. 52.

⁸¹ AMZV, *Teritoriální odbory – obyčejné/Řecko*, k. 3/Politické věci – Styky vzájemné, 16. 12. 1946, nestr., Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953*, Praha, 2013, str. 86.

⁸² BRADLEY, John F. N., *Válka a mír po roce 1945*, Praha, 1994, str. 52.

⁸³ *Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu*, z anglického United Nations Relief and Rehabilitation Administration.

⁸⁴ Kol. autorů, *Greek civil war*, in: *Military History*, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014); HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, *Dějiny Řecka*, Praha, 1998, str. 451; Více v: SEDGWICK, A. C., *The Plot Against Greek*, in: *Foreign Affairs*, Vol. 26, No. 3, April 1948.

⁸⁵ KOURA, Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953*, Praha, 2013, str. 87. Přesná čísla některých hodnot viz SEDGWICK, A. C., *The Plot Against Greek*, in: *Foreign Affairs*, Vol. 26, No. 3, April 1948.

⁸⁶ HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, *Dějiny Řecka*, Praha, 1998, str. 451. Koura udává třetinu území: KOURA, Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953*, Praha, 2013, str. 88. Iatrides s Rizopoulosem zmiňují, že EAM/ELAS ovládali venkov: IATRIDES, J. O., RIZOPOULOS, N. X., *The International Dimension of the Greek Civil War*, in: *World Policy Journal*, Vol. 17, No. 1, Spring 2000, str. 87-103.

⁸⁷ DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964*, Praha, 2004, str. 179. Ke stejnému zhodnocení území kontrolovaného vládou dospěl i kolektiv autorů: LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, *The Cambridge history of the Cold War*, Cambridge, 2009, str. 203. Naopak s jinými počty sil ELAS se píše v článku: Kol. autorů, *Greek civil war*, in: *Military History*, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014).

⁸⁸ Aris Velouchiotis, známý pod svým vojenským jménem Athanasios Klaras (1905-1945) byl nejpřednějším vůdcem ELAS. Velitelem byl jmenován už na začátku odboje proti fašistům. Po podepsání dohody z Varkizy se přemístil do hor, aby začal povstání proti řecké vládě a britským jednotkám. Tam je postupně obklíčily pravicové jednotky, proto se rozhodl k sebevraždě.

ústavodárného shromáždění a změnu jednostranné zahraničněpolitické orientace na Velkou Británii. Nelevicové strany neměly jednotné představy o budoucnosti země, shodly se však v použití jakýchkoliv prostředků k zabránění komunistům v převzetí moci. K tomu byly ochotny využít i služeb příslušníků kolaborantských Bezpečnostních praporů. Také se shodly v podpoře usazení Jiřího II. na řecký trůn.⁸⁹

3.2 Druhá fáze občanské války

První výrazný rozkol nastal při dohodě o formování státního vojska. Premiér již v listopadu 1944 prosazoval, aby byly rozpuštěny všechny domácí ozbrojené odbojové skupiny. Text výnosu na demobilizaci partyzánů vytvářeli ministři za EAM. Samotné odzbrojení se nemělo týkat exilových vojenských formací, rojalistické horské brigády Rimini, která doposud bojovala na italské frontě, a Svaté legie, která byla složena výhradně z pravicových důstojníků, ze kterých se mělo stát jádro budoucího řeckého vojska. Účast bojovníků ELAS v novém vojsku měla být jen symbolická, účast EDES ještě symboličtější.⁹⁰ ELAS si však vymíňoval výsadní postavení svých členů v nově se formujících bezpečnostních složkách a rozpuštění horské brigády Rimini, což vedlo ke konci smlouvy z Caserty na počátku prosince.⁹¹ EAM nepřistoupila na dozbrojení jednotek ELAS, její zástupci ve vládě podali 1. prosince demisi, svolali protivládní demonstraci do Atén na 3. prosince 1944 a vyhlásili generální stávkou o den později.⁹²

I přes nesouhlas Papandreovy vlády (nejdříve demonstraci povolil, poté zakázal) přišlo na aténské náměstí Syntagma podle některých zdrojů až několik set tisíc demonstrantů. Pak už stačil jen incident, aby do neozbrojeného davu začaly střílet policejní sbory složené převážně z osob, které v policii sloužili během okupace státy Osy,⁹³ aby, slovy českého historika sídlícího ve Švédsku Karla Durmana, „začalo, řečeno komunistickou terminologií, „druhé kolo národně osvobozené boje“, *fakticky boje mezi levicí a pravicí o moc v zemi.*“⁹⁴

Řečtí komunisté se obrátili na čelního bulharského komunistu a bývalého vůdce Kominterny Georgiho Dimitrova, který tou dobou byl v Moskvě, o poskytnutí zbraní a zásob.

⁸⁹ HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 451-452.

⁹⁰ CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie, Brno, 2005. str. 287.

⁹¹ FRUS 1945, Vol. V, Washington D. C. 1965, str. 141; CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie, Brno, 2005. str. 287.

⁹² HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 453.

⁹³ FRUS 1945, Vol. V, Washington D. C. 1965, str. 141. Více v: HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 453-454.

⁹⁴ DURMAN, Karel, Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964, Praha, 2004, str. 179. Prvním kolem se počítají občasné střety ELAS a ostatních odbojových skupin od počátku roku 1943, více v: IATRIDES, J. O., RIZOPOULOS, N. X., The International Dimension of the Greek Civil War, in: World Policy Journal, Vol. 17, No. 1, Spring 2000, str. 87-103.

Jeho odpovědí bylo: „*Naši řečtí přátelé nemohou odtud [z Moskvy] počítat s aktivní pomocí.*“⁹⁵ Molotov celou záležitost okomentoval slovy: „*I když zůstáváme tiše, EAM/ELAS v jejich boji podporujeme.*“⁹⁶

Do bojů se na jedné straně mohlo zapojit nanejvýš 18 000 členů ELAS, kteří tvořili Armádu Jih rozdělenou na tři divize⁹⁷, a na straně druhé policie, nově vytvářená Národní garda, rojalistická brigáda Rimini a pravicová organizace X (Chi), kteří měli dohromady kolem 7 500 mužů.⁹⁸ Zpočátku ELAS zabrala velkou část aténské aglomerace krom vlastního středu města, kde byly britské jednotky. Podle amerického velvyslance v Řecku Lincolna MacVeagha bojovníci ELAS na britské jednotky neútočili. Doplňuje i příklad ze 4. prosince, kdy „*v časných hodinách byl oddíl ELAS pochodující z Théb v poklidu zadržen a odzbrojen britskou vojenskou jednotkou. Oddílu byla dána káva a poté byl poslán domů.*“⁹⁹ Nakonec se ale britské jednotky dislokované v Řecku do bojů proti ELAS zapojily, později doplněné o vojáky z italského bojiště. Churchill nerad dával rozkaz k zásahu proti jednotkám, které bojovaly proti mocnostem Osy, ale obával se o ztrátu výsadního postavení Velké Británie v celé oblasti. Součástí jeho rozkazu bylo: „*Musíme udržet a ovládnout Athény. Bylo by od vás [generála Scobieho] skvělé, kdyby se vám toho podařilo dosáhnout pokud možno bez krveprolití, ale kdyby to bylo nutné, třeba i sním.*“¹⁰⁰

Vše ale nasvědčuje, že Stalin dodržoval gentlemanskou dohodu o rozdělení sfér vlivu. Dimitrov ve svých pamětech vzpomíná na Stalinova slova: „*Radil jsem jim, aby ten boj nezačínali. Zřejmě počítali, že Rudá armáda půjde až k Egejskému moři. Tak postupovat nemůžeme a ani nemůžeme poslat do Řecka naše vojska. Řekové udělali hloupost.*“¹⁰¹ Jugoslávské delegaci Stalin řekl: „*Britové byli překvapení, že se Rudá armáda nepřesunuje do Řecka. Neuměli pochopit strategii nedovolující vojsku pohyb přes hranice. Strategie Rudé*

⁹⁵ Citováno v: ROBERTS, Geoffrey, *Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.

⁹⁶ Citováno dle: IATRIDES, J. O., RIZOPOULOS, N. X., *The International Dimension of the Greek Civil War*, in: *World Policy Journal*, Vol. 17, No. 1, Spring 2000, str. 94.

⁹⁷ Kol. autorů, *Greek civil war*, in: *Military History*, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014). Churchill uvádí, že odhady bojujících partyzánů ELAS byly dle britského generálního štábu 12 000 mužů, podle odhadu řeckého krále 15 000-22 000 mužů CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie*, Brno, 2005. str. 303.

⁹⁸ HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, *Dějiny Řecka*, Praha, 1998, str. 454-455. Churchill se zmiňuje o vytváření praporů národní gardy o velikosti 500 mužů, těchto praporů se mělo vytvořit celkem padesát. Neříká ale, kdy přesně byly připraveny k boji: CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie*, Brno, 2005. str. 287.

⁹⁹ FRUS 1945, Vol. V, Washington D. C. 1965, str. 142.

¹⁰⁰ CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie*, Brno, 2005. str. 287-288, 290, 297.

¹⁰¹ BANAC, I., *The Diary of Georgi Dimitrov, 1933-1949*, New Haven, 2003, str. 352-353.

armády je založená na přesunu přes hranice.“¹⁰² I sám Churchill si pochvaloval Stalinovo jednání: „V Anglii došlo ke značnému pobouření. Listy Times a Manchester Guardian odsoudily naši údajně reakční politiku. Stalin však striktně a doslova a do písmene věrně dodržoval naši říjnovou dohodu a během dlouhých týdnů, kdy v athénských ulicích probíhaly boje proti komunistům, se na stránkách listů Pravda a Izvestija neobjevilo jedině slůvko výčitek.“¹⁰³ Stalin nezasahoval do situace v Řecku, protože si nepřál, aby ani západní spojenci zasahovali do situace ve střední a východní Evropě a na Balkáně.¹⁰⁴ Podpora ale přicházela z Titovy Jugoslávie.¹⁰⁵

3.2.1 Konec bojů, dohoda z Varkizy

Po zapojení britských jednotek a neochotě Moskvy k pomoci byla EAM donucena k zastavení bojů a uzavření dohody ve Varkize z 12. ledna 1945. Tato smlouva ohlásila prohru EAM v prvním kole občanské války. Dohoda zavazovala ELAS a jiné paravojenské jednotky k odzbrojení a rozpuštění, vládu zase k vypsání referenda o státním zřízení, vyhlášení všeobecných voleb a udělení všeobecné amnestie za jakékoliv činy spáchané během bojů. Místo toho ale pravice využila možnosti a jakožto jediná moc v zemi rozpoutala tzv. „bílý teror“ plný perzekucí a vražd komunistů a jejich sympatizantů.¹⁰⁶ Nejhorší v krutosti byla organizace X.¹⁰⁷ Britský ministerský předseda Attlee poslal do Řecka depeši vyjadřující znepokojení z výstřelků pravicových živlů. Řecký premiér chtěl tuto depeši před řeckou veřejností zatajit. Když ale vyšla najevo, dal příkaz pravicovým novinám, aby ji překroutily ve smyslu britského schválení řecké situace.¹⁰⁸

Ne celá EAM/ELAS se však svého zbrojního arzenálu vzdala, část se přesunula do hor a na „bílý teror“ proti svým lidem odpověděla „terorem rudým“. Do toho se musí započítat ještě boje slavomakedonské menšiny, která byla také terorizována pravicovými silami. Slavomakedonci dali dohromady ozbrojené oddíly v síle asi 6 000 mužů, které byly

¹⁰² Citováno v: ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.

¹⁰³ CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie, Brno, 2005. str. 292.

¹⁰⁴ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 90.

¹⁰⁵ BRADLEY, John F. N., Válka a mír po roce 1945, Praha, 1994, str. 52.

¹⁰⁶ LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009, str. 204. Koura odkazuje na práci Johna Iatridese, ve které se uvádí, že jen mezi únorem a červencem 1945 bylo uvězněno na 20 000 osob, z toho 500 jich zabili příslušníci radikálně-pravicových skupin a necelé 3 000 osob bylo odsouzeno k smrti. KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 91.

¹⁰⁷ Kol. autorů, Greek civil war, in: Military History, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014); DURMAN, Karel, Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964, Praha, 2004, str. 179.

¹⁰⁸ Rudé právo, 14. 8. 1945.

vojenskou složkou Národněosvobozené fronty (NOF – Narodno-osloboditelen front) vystupující s požadavkem sebeurčení slovanské menšiny v Řecku. Díky tomuto se vytvořilo mocenské vakuum, rozrostla se kriminalita a celé řecké hospodářství se hroutilo. Znovu vznikala inflace, bujel černý trh, rostla nezaměstnanost a sociální situace lidí se prudce zhoršovala.¹⁰⁹

3.3 Období klidu zbraní

3.3.1 Politický vývoj

Ohledně politického vývoje v Řecku, premiér Papandreas odstoupil a byl nahrazen generálem Plastirasem, jenž utvořil liberální vládu. Na návrh Velké Británie řecký král Jiří II. jmenoval arcibiskupa Damaskina regentem. Této vládě se však nepodařilo zklidnit situaci a pod útoky pravice i levice v dubnu 1945 odstoupila. Díky Velké Británii byl sestavením nové vlády pověřen admirál Vulgaris, který byl monarchistou. To popudilo republikány, kteří odmítli do této vlády vstoupit. Vláda se opírala o pravici a britská vojska, což popuzovalo levici. Za této vlády došlo k zhoršení hospodářské situace. Při změně vlády ve Velké Británii bylo regentovi Damaskinovi britským ministrem zahraničí Bevinem doporučeno, aby byla ustanovena nová koaliční vláda, která by nejpozději na jaře 1946 uskutečnila volby. V listopadu sestavil novou vládu levicový liberál Sofulis, do které však odmítli jít monarchisté. I tato vláda se marně pokoušela uklidnit situaci v zemi, kde mezi sebou vedli neustále boje monarchisté a EAM. Sofulisova vláda konečně svolala volby a to na 31. března 1946, což se však nelíbilo EAM a rozhodla se je bojkotovat.¹¹⁰ Na bojkot reagoval Stalin slovy, že to byla chyba.¹¹¹

3.3.2 Hospodářský vývoj

Ředitel zodpovědný za projekty UNRRA pro Evropu, části Afriky a Dálný východ sir Robert G. A. Jackson si stěžoval na poměry v Řecku, kde je politický a ekonomický chaos a chtěl, aby s tím mocnosti něco udělaly. Tvrdil, že pomoc UNRRA bude zbytečná, nedejde-li k politické stabilizaci, reformám a celkovému uklidnění a že stav Řecka pak bude neprávem dáván za vinu právě práci UNRRA.¹¹² Vrchní spojenecký velitel v Řecku, generál William D. Morgan, psal do Londýna, že poměry v Řecku jsou beznadějnější než kdy dříve, a že nejspíše

¹⁰⁹ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 246-252; Rudé právo, 3. 2. 1946; HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998, str. 458-459.

¹¹⁰ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecku, k. 3/Politické věci – Politická situace, 16. 5. 1946, nestr.

¹¹¹ ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.

¹¹² FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 247-251.

bude nemožné, aby Velká Británie situaci zvládla sama. Navrhoval, aby se Spojené státy a Velká Británie o pomoc v Řecku podílely rovným dílem stejně jako v oblasti Julského Benátska. Také kritizoval práci UNRRA. Zprávu ukončil konstatováním, že bude urgovat premiéra Attleeho, aby řeckou otázku prodiskutoval s prezidentem Trumanem.¹¹³ Během podzimu a zimy navíc docházela Britům trpělivost s politickými poměry v Řecku, které považovali za diktaturu pravice a obávali se přebírání moci násilím. Vyjádřili přání uspořádat co nejdříve svobodné a legitimní volby.¹¹⁴

3.3.3 Volby

Volby se nakonec uskutečnily 31. března 1946 pod dohledem tisíce pozorovatelů z Velké Británie, Francie a Spojených států (Sovětský svaz odmítl vyslat své pozorovatele nejspíše z důvodu, aby se západní mocnosti nevměšovaly do voleb ve východoevropských zemích¹¹⁵), kteří potvrdili platnost voleb jako regulérní a svobodné.¹¹⁶ Díky bojkotu levicových stran vyhrála populisticko-monarchistická Strana národní, která získala nadpoloviční většinu křesel. Nová vláda chtěla vyhlásit plebiscit o státním zřízení co nejdříve a stanovila tak lhůtu na 1. září 1946.¹¹⁷ Rudé právo poté citovalo News Chronicle: „Z voleb vzešla v Řecku velmi nebezpečná situace, neboť je zřejmé, že monarchisti budou chtít neprodleně přivolat zpět krále. Jestliže britská vojska opustí Řecko teď, budou to nepřátelé Velké Británie pochopitelně kritisovat, řkouce, že tam zůstala až do obnovy monarchie. Zůstanou-li tam dále, titíž nepřátelé toho použijí jako důkazu, že Bevin oklamal Radu bezpečnosti, když sliboval, že odvolá vojska co nejdříve, jen co okolnosti dovolí.“¹¹⁸

Zachariadis neměl na jaře 1946 konkrétní plán, jak zaútočit na vládní a britské jednotky. Pomalu i mobilizoval kádry a veterány ELAS. Měl ale pomoc ze zahraničí. V listopadu 1945 Molotov instruoval Bulharsko, aby odeslali KKE 100 000 dolarů, které jim pak Moskva proplatí. V dubnu 1946 se Zachariadis účastnil kongresu KSČ, kde údajně získal podporu zahrnující dodávky těžkých zbraní. V Jugoslávii dostal od Tita a dalších politiků příslibeno, že zajistí, aby bylo z Řecka dopraveno 20 000 mužů, které označí za oběti

¹¹³ FRUS 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969, str. 251-252.

¹¹⁴ Lidová demokracie 20. 10. 1945; Svobodné Československo 13. 11. 1945.

¹¹⁵ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 96.

¹¹⁶ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecko, k. 3/Politické věci – Volby, 25. 4. 1946, nestr.

¹¹⁷ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecko, k. 3/Politické věci – Politická situace, 16. 5. 1946, nestr.

¹¹⁸ Rudé právo, 3. 4. 1946.

monarcho-fašistické perzekuce. S Moskvou ještě projednával detaily jako možnost otevření výcvikových táborů pro desítky tisíc mužů v Albánii, Bulharsku a Jugoslávii.¹¹⁹

Cesta ke třetí fázi řecké občanské války byla připravena.

¹¹⁹ IATRIDES, John O., Revolution or Self-Defense Communist Goals, Strategy, and Tactics in the Greek Civil War, in: Journal of Cold War Studies, Vol. 7, No. 3, 2005, str. 21.

4. Změna politiky Spojených států vůči Turecku a Řecku

Nyní se zkusíme podívat, jaké dění změnilo přístup americké zahraniční politiky z tradičního izolacionismu ve světovou supervelmoc s aktivním zájmem po celém světě. V této kapitole se zaměříme na nejdůležitější projevy světových státníků, důležité dokumenty a postavy tohoto období. Tato kapitola bude pojata jako předěl událostí v Řecku a Turecku.

4.1 Bretonwoodský měnový systém

Spojené státy věřily, že válku zapříčinila ekonomická rivalita a nestabilita. Viděly proto záruku bezpečnosti a prosperity jako jednu věc, které musí být docíleno. Proto bylo na konferenci v americkém Bretton Woods v New Hampshire dohodnuto vytvořit nový celosvětový měnový systém a instituce, které mu budou pomáhat – Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (dnes je součástí Světové banky) a Mezinárodní měnový fond – což mělo vytvořit světovou otevřenou ekonomiku vytvářející mír a prosperitu.¹²⁰ Konference se konala 1. – 22. července 1944. Sovětský svaz 31. prosince 1945 prohlásil, že se k tomuto systému nepřipojí.¹²¹

4.2 Stalinův projev

Dne 9. února 1946 měl Stalin proslov při příležitosti voleb do Nejvyššího sovětu. Jedním jeho tvrzením bylo, že kooperace se Západem už nebude nadále možná.¹²² Další body jeho projevu byly: 1) První a druhá světová válka byly způsobeny krizemi monopolistického kapitalismu, jak dokazují Marxovy interpretace. 2) Válka prokázala, že sovětský systém je lepší formou organizace společnosti než kterýkoliv jiný nesovětský. 3) Ospravedlnění předchozích pětiletok a kolektivizace ve světle války. Jednoznačně pochválil první pětiletku, při které strana ukázala, že se nebojí jít proti proudu. 4) Prozrazení, že v blízké budoucnosti bude zrušen přídělkový systém a zvláštní pozornost bude věnována růstu výroby spotřebního zboží a snižování cen. Také poukázal na vážnou situaci bydlení i možnosti pro zlepšení této situace. 5) Ujištění, že další tři či více pětiletok bude zapotřebí na zajištění země proti nepředvídaným situacím zaměřením se na růst výroby surového železa ve výši 50 miliónů tun ročně, oceli ve výši 60 miliónů tun ročně, uhlí 500 miliónů tun a ropy 60 miliónů tun ročně. Vychvaloval i sovětský systém v tom, že je osvobozen od kapitalistických krizí a nezaměstnanosti a ohlásil stranický program upevnění vítězství skrze obnovu a růst sovětské

¹²⁰ HILL, John S., American Efforts to Aid French Reconstruction between Lend-Lease and the Marshall Plan, in: The Journal of Modern History, Vol. 64, No. 3, September 1992, str. 502

¹²¹ FRUS 1946, Vol. I, Washington D. C., 1969, str. 1387-1388.

¹²² WRIGHT, Ben C., Mr. „X“ and Containment, in: Slavic Review, Vol. 35, No. 1, March 1976, str. 7

ekonomiky. Je také nezbytností udržovat a zlepšovat ozbrojené síly na základě ohrožení silami fašistů a reakcí, které jsou stále přítomny ve světě, v buržoazních zemích i jinde.¹²³

4.3 Kennanův „Dlouhý telegram“

Po Stalinově projevu a odmítnutí brettonwoodského měnového systému potřebovalo americké ministerstvo zahraničí vysvětlení a komentář. Tohoto úkolu se chopil asistent amerického velvyslance v Moskvě Harrimanna George Kennan.¹²⁴

George Frost Kennan byl po absolvování Princetonu přijat v roce 1926 do diplomatických služeb. Brzy se začal specializovat na Rusko, i když v té době neměly Spojené státy a Sovětský svaz diplomatické styky. Za svého působení v Rize mezi léty 1931 a 1933 mohl sledovat dění v Sovětském svazu.¹²⁵ Díky svým znalostem ruských poměrů byl nelíčeně nepřátelský sovětskému režimu a byl velmi pesimistický ohledně sovětsko-amerických vztahů. Nicméně moc nad takovými vztahy neuvažoval, protože jak americká tak sovětská politika té doby byl izolacionistická a ne expanzivní.¹²⁶ Po diplomatickém uznání Sovětského svazu Spojenými státy působil Kennan mezi léty 1933 a 1937 v Moskvě, kde tak mohl vidět Stalinské čistky. Od září 1938 do září 1939 působil v Praze, poté do prosince 1941 v Berlíně, odkud se stěhoval na období 1942-1943 do Lisabonu, odtud do Londýna, až byl nakonec znovu přidělen do Moskvy. Odtud často psal depeše, ve kterých varoval před Sovětským svazem a nevhodnou politikou Spojených států vůči Sovětskému svazu.¹²⁷

Ve své zprávě z 22. února 1946, kterou Kennan rozdělil na pět částí, aby nevypadala, „*tak odporně dlouze*“¹²⁸, rozebíral sovětskou politiku a uvažování. Podle jeho rozboru Sovětský svaz stále žije v nepřátelském kapitalistickém obklíčení, ve kterém nemůže dlouhodobě koexistovat v míru. V budoucnu dojde k válce mezi kapitalizmem a komunizmem, který rozhodne o ekonomickém osudu celého světa. Kapitalistický svět je zatížen vnitřními konflikty zděděnými přirozeností kapitalistické společnosti Tyto konflikty

¹²³ FRUS 1946, Vol. VI, Washington D. C., 1969, str. 694-696. Celý projev v: Stalin v současném boji za mír, Praha, 1949., str. 19-33.

¹²⁴ ELLINGER, Jiří, George Kennan a americká politika v Evropě 1944-1949, in: Historický obzor, 2001, č. 5/6, str. 132; WRIGHT, Ben C., Mr. „X“ and Containment, in: Slavic Review, Vol. 35, No. 1, March 1976, str. 7; MAYERS, David, Soviet War Aims and the Great Alliance: George Kennan's Views, 1944-1946, in: Journal of Contemporary History, Vol. 21, No. 1, January 1986, str. 73.

¹²⁵ ELLINGER, Jiří, George Kennan a americká politika v Evropě 1944-1949, in: Historický obzor, 2001, č. 5/6, str. 131.

¹²⁶ Mr. „X“ and Containment, in: Slavic Review, Vol. 35, No. 1, March 1976, str. 2.

¹²⁷ ELLINGER, Jiří, George Kennan a americká politika v Evropě 1944-1949, in: Historický obzor, 2001, č. 5/6, str. 131-132. Depeše Kennana ke zhlédnutí v: KENNAN, George, Ideological Foundations of the Cold War: Documents, 1946, in:

http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/index.php?action=docs (8. 7. 2014); FRUS 1945, Vol. V, Washington D. C., 1969, str. 846-853.

¹²⁸ KENNAN, George F., Memoirs, 1925-1950, str. 293.

jsou neřešitelné a největší z nich je mezi Velkou Británií a Spojenými státy. Tyto konflikty nevyhnutelně vytváří války dvojího typu. Války mezi kapitalistickými státy a války kapitalistů vůči socialistickému světu. Intervence vůči Sovětskému svazu způsobí zpoždění rozvoje sovětského socialismu a musí se jim proto předejít za každou cenu. Konflikty mezi kapitalisty budou velkou možností pro vzestup socialismu, i když mohou představovat hrozbu i pro Sovětský svaz, zvláště když Sovětský svaz zůstane vojenskou mocností, ideologicky jednolitou a pravověrnou svému současnému skvělému vedení. Musí se vzít na vědomí, že ne celý kapitalistický svět je špatný. Vedle beznadějných reakčních a buržoazních elementů jsou zde i zcela jasně pozitivní elementy sjednocené v komunistických stranách a další, jejichž reakce, aspirace a aktivity jsou objektivně příznivé pro zájmy Sovětské svazu. Vyjma negativních elementů buržoazně kapitalistické společnosti jsou nejnebezpečnější všichni ti, které Lenin nazýval falešní přátelé lidu, jmenovitě vůdci umírněných socialistů a sociálních demokratů.

Vše musí být děláno pro podporu síly Sovětského svazu jakožto hlavního činitele mezinárodní společnosti. Nesmí se zanedbat žádná příležitost, ani jednotlivce ani společnosti, na oslabení síly a vlivu kapitalistických mocností.

Základem kremelského neurotického vidění světového dění je tradiční a instinktivní ruský pocit nebezpečí, který vznikl díky snaze mírumilovných zemědělců snažících se žít na velkých pláních hned vedle zuřivých nomádů. K tomu se dá přidat, že Rusko přišlo také do kontaktu se svými západními sousedy, ekonomicky vyvinutějšími, kompetentnějšími, mocnějšími, s vyšší organizovaností společnosti. Tímto strachem byli později více zasaženi ruští vládcí než jejich poddaní, neboť mají neustálý pocit, že jejich vláda má relativně archaickou formu, křehkou a strojenou ve své základní psychologii, neschopnou obstát s politickými systémy západních zemí. Mají strach z toho, co by se stalo, kdyby ruský lid zjistil pravdu o okolním světě. Jako jedinou záchranu vidí v trpělivé, ale smrtelné snaze po naprostém zničení soupeřících mocností a nikdy ve všeobecných dohodách a kompromisech.

Ruská politika je tvořena dvěma směry. Oficiální cestou reprezentovanou akcemi činěnými jménem sovětské vlády. A skrytou cestou tvořenou agenty, za které sovětská vláda nikdy nepřijme zodpovědnost. Rusové oficiálně participují na mezinárodních organizacích, pokud tyto nepřekáží jejich jednání a pokud zde mohou snázeji provádět některé své cíle. V cizích zemích budou komunisté pracovat na zničení všech forem osobní svobody, ekonomiky, politiky a morálky. Vše bude děláno, aby se západní mocnosti otočily proti sobě. Antibritská slova budou pronášena mezi Američany, antiamerická mezi Brity, mezi kontinentálními mocnostmi budou pronášena antianglo-saská. Veškerá sovětská zahraniční

politika bude negativního a destruktivního charakteru. Sovětská politika fanaticky věří, že není možný žádný modus vivendi se Spojenými státy a že je nutné vnitřní soulad naší společnosti a mezinárodní autoritu zničit.

Naše politika vůči Sovětskému svazu musí být kurážná, objektivní, nesmí být emočně vyprovokovaná. Musíme poučovat naši společnost o realitách ruské situace.¹²⁹

Po přečtení této práce se rázem stal známou postavou uvnitř vládnoucích kruhů, jeho práce byla na některých místech povinně šířena mezi stovky vládních úředníků. Nedlouho poté se Kennan dostal do Spojených států, kde začal přednášet mladým důstojníkům ozbrojených sil. V červenci 1947 vydal pod pseudonymem Mr. X článek do Foreign Affairs pod názvem Zdroje sovětského chování,¹³⁰ díky kterému se stal veřejně známým.¹³¹ Henry Kissinger o něm napsal: „George Kennan se ze všech diplomatů v našich dějinách nejvíce přiblížil vytvoření diplomatické doktríny pro svou dobu.“¹³²

4.4 Churchillův fultonský projev

Při příležitosti udělení čestného doktorátu Winstonu Churchillovi od Westminster College sídlící ve Fultonu pronesl bývalý britský premiér proslov, který vešel do dějin pod názvem fultonský proslov nebo proslov o železné oponě (Iron Curtain Speech), ve kterém obvinil Sovětský svaz z totalitarizmu a vměšování se do vnitřních záležitostí států střední a jihovýchodní Evropy. Známá se stala hlavně část, ve které prohlašuje: „*Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť a Sofie, všechna tato proslulá hlavní města i s obyvatelstvem jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou, a všechna jsou vystavena nejen té či oné formě sovětského vlivu, ale i vysoké a v mnoha případech rostoucí míře ovládnutí z Moskvy.*“¹³³

¹²⁹ Celý text viz: KENNAN, George F., *Memoirs, 1925-1950*, str. 583-598; FRUS 1946, Vol. VI, Washington D. C., 1969, str. 696-709; KENNAN, George F., Telegram, George Kennan to James Byrnes [“Long Telegram”], 22. 2. 1946, in: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1 (8. 7. 2014).

¹³⁰ Článek je v: X, *The Sources of Soviet Conduct*, in: *Foreign Affairs*, Vol. 25, No. 4, July 1947, str. 566-582 (na internetu je v závorce za X uveden George Kennan).

¹³¹ ELLINGER, Jiří, *George Kennan a americká politika v Evropě 1944-1949*, in: *Historický obzor*, 2001, č. 5/6, str. 133.

¹³² KISSINGER, Henry, *White House Years*, Boston, 1979, str. 135.

¹³³ CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie*, Brno, 2005. str. 652. Celý projev písemně v: CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie*, Brno, 2005. str. 645-655. Nahrávka celého projevu v: RAMISHVILI, Levan, *Winston Churchill – Sinews of Peace (Iron Curtain Speech)*, 22. 4. 2013, in: <http://www.youtube.com/watch?v=PJxUAcADV70> (8. 7. 2014).

4.5 Clifford-Elseyova zpráva

V létě 1946 pověřil prezident Truman svého poradce Clarka M. Clifforda sestavením přehledu dohod, které Sověti přestali dodržovat. Zpráva se poté ještě na návrh Cliffordova asistenta George Elseye rozšířila o názory vysoce postavených členů americké administrativy na sovětsko-americké vztahy a jejich další rozvoj.¹³⁴

Ve zprávě se uvádí, že zahraniční politika mezi Spojenými státy a Sovětským svazem se rozhodne na základě stupně znalosti sovětské politiky a aktivit. Předpověď sovětské budoucí politiky bude záležet na způsobech dodržování dohod Sovětské politiky a na sovětských aktivitách, které by mohly ovlivnit bezpečnost Spojených států. Sovětští vůdci podle této zprávy věří v nevyhnutelnost konfliktu mezi Sovětským svazem a kapitalistickými státy a proto je povinností Sovětského svazu se na tento konflikt připravit. Cíl současné sovětské politiky, pokračuje zpráva, je připravit se na konečný konflikt růstem sovětské moci co nejrychleji to půjde a zároveň oslabit všechny státy, které by mohly být nepřátelské, k čemuž míří zahraniční politika po celém světě, ať už v jednotlivých státech či organizacích.

Od získání sovětského příslibu dodržování principů Atlantické charty v deklaraci Spojených národů, kterou Sovětský svaz podepsal 1. ledna 1942, Spojené státy usilují o dosažení porozumění se Sovětským svazem ohledně míru v Evropě a na Dálném východě a hledajíc mezinárodní organizace, které by chránily mír. Dále se ve zprávě uvádí, že nejvíce dohod bylo uzavřeno mezi generalisimem Stalinem a prezidentem Rooseveltem v Teheránu a na Jaltě, a prezidentem Trumanem v Postupimi. Ministři Hull a Byrnes s Molotovem a mnoha dalšími vojenskými a diplomatickými reprezentanty se radili na mnohých konferencích ve Washnigtonu, Moskvě i jiných evropských městech. Sovětští představitelé se drželi interpretací sovětsko-amerických dohod či je porušovali podle toho, jak se to hodilo zájmům Sovětského svazu v souladu s růstem jeho moci a poklesem ostatních národů. V této zprávě jsou vypsána jednotlivá porušení dohod.

Zpráva pokračuje tím, že největší současnou spornou otázkou mezi Spojenými státy a Sovětským svazem jsou reparace. Rozdílnost pohledu tohoto sporu se ukazuje být základním konfliktem v politice a cílech těchto dvou národů. Největší dohody ohledně reparací vznikly na Postupimské konferenci a na Spojenecké kontrolní radě v březnu 1946. Obě tyto dohody Sověti pravidelně porušují od té doby, co vznikly. Ve zprávě je i to, že nedávná sdělení Molotova odhalují sovětské opouštění základní politiky reparací, ke které dříve Sověti inklinovali, a pouští se do jednostranných akcí.

¹³⁴ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 98.

Zpráva poukazuje i na změnu sovětské vojenské pozice respektování Spojených států, což je vidět na budování leteckých základen na severovýchodní Sibiři, odkud mohou být Spojené státy napadeny, a výrobě velkého množství ponorek. Sovětský svaz také hledá, kde by mohl oslabit vojenskou pozici a vliv Spojených států v zahraničí, příkladem budiž Čína. Sovětský svaz také neustále vytváří podvratnou činnost a špionáž ve Spojených státech.

Zpráva je zakončena radami americké politiky vůči Sovětskému svazu, která by měla být primárně zaměřena na přesvědčování sovětských lídrů, že je v sovětském zájmu podílet se na systému světové spolupráce. Dokud Sovětský svaz neopustí svou agresivní politiku, musí Spojené státy počítat s tím, že Sovětský svaz může kdykoliv nastoupit na kurz expanze provedenou otevřenou válkou a Spojené státy tak musí být stále vojensky připraveny v tom Sovětskému svazu zabránit. Spojené státy by také měly kulturní, intelektuální a ekonomickou výměnou Sovětskému svazu demonstrovat, že Američané nemají agresivní záměry a pokojné soužití kapitalismu a komunismu je možné.¹³⁵

4.6 George Catlett Marshall

Narodil se na sklonku roku 1880. Absolvoval vojenský institut, v první světové válce působil ve štábu generála Pershinga. Do začátku druhé světové války v Evropě si budoval vojenskou kariéru. Po napadení Polska Německem se ujal úřadu náčelníkem armádního štábu pozemní armády, do kterého byl zvolen v dubnu 1939. Budoval novou americkou armádu – z 200 000 mužů na začátku svého působení vybudoval vojsko o síle 8 500 000 mužů ke konci války. V listopadu 1945 odešel z funkce náčelníka armádního štábu a o měsíc později se stal vyslancem v Číně, kde setrval do ledna 1947, kdy se stal novým ministrem zahraničí. V nové funkci představil v červnu 1947 plán evropské obnovy, který byl přijat Kongresem v dubnu 1948 a díky kterému Spojené státy poskytly západní a jižní Evropě pomoc ve výši 13 miliard dolarů na hospodářskou rekonstrukci. V lednu 1949 ze zdravotních důvodů podává demisi. Po započetí korejské války v září 1950 je povolán na místo ministra obrany, na kterém vydržel do září 1951, kdy natrvalo odchází do důchodu. V roce 1953 získává Nobelovu cenu za mír. Umírá v roce 1959.¹³⁶

¹³⁵ CLIFFORD, Clark, Report, American Relations With The Soviet Union by Clark Clifford [Clifford-Elsey Report], 24. 9. 1946, in: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-09-24&documentid=4-1&studycollectionid=&pagenumber=1 (8. 7. 2014).

¹³⁶ Více v: WANNER, Jan, George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí, Praha a Litomyšl, 1998. Údaje ze stran: 9, 12-13, 29, 37-60, 62, 275, 291-292, 306-307, 338, 348, 367-370.

5. Vývoj v Turecku a Řecku do konce roku 1946

V této kapitole se vrátíme do Turecka a Řecka. V Turecku budeme probírat vývoj do konce roku 1946. Důležité pro nás bude zveřejnění sovětské nóty ze srpna 1946. Jak na tuto nótu reagovalo Turecko? A jak na ni reagovaly Spojené státy a Velká Británie? V Řecku se zase podíváme, jak fungovala nová vláda, na výsledky lidového hlasování o státním zřízení a postupné sjednocování britské a americké politiky. Podíváme se i na severní hranici Řecka. Jak na vývoj v Řecku reagoval Sovětský svaz? Co způsobily spory Řecka a jeho severních sousedů?

5.1 Vývoj v Turecku

Od února 1946 docházelo k růstu napětí mezi Sovětským svazem a západními mocnostmi, které se odráželo v růstu obav a zájmu o tuto oblast. Na Západě rostly obavy hlavně ze sovětského útoku na Turecko i přes Stalinovo ujištění z prosince 1945, že všechny řeči o válce jsou hloupost, a přes ujištění Stalina při rozhovoru s americkým velvyslancem Smithem z dubna 1946, že: „*Sovětský svaz nemá žádné důvody k útoku na Turecko. Ale Turecko je slabé a Sovětský svaz si je vědom nebezpečí cizí kontroly úžin, když Turecko není dostatečně silné na jejich ochranu. Turecká vláda je nám nepřátelská. To je důvod, proč žádáme základnu v Dardanelách. Jde o věc naší bezpečnosti.*“ Je však pravdou, že Stalin užíval manévry Rudé armády na hranicích, aby zvyšoval napětí a ovlivňoval Turky.¹³⁷ Při rozhovoru Smithe se Stalinem sovětský vůdce řekl, že stále trvá na základně v Dardanelách, ale poté dodal, že by se možná mohl spokojit i s mnohem méně než se základnou.¹³⁸ Turecký premiér a generální tajemník tureckého ministerstva zahraničí zlehčovali riziko možnosti sovětského útoku, na které upozorňoval velvyslanec Wilson.¹³⁹ Ten se domníval, že Moskva nebude tolerovat nezávislé Turecko, které by reprezentovalo jedinou díru v ohromném bezpečnostním pásu tvořeného vazalskými státy od Baltského k Černému moři.¹⁴⁰ Znamý americký novinář Walter Lippmann¹⁴¹ projevil v únoru 1946 názor, že se Spojené státy

¹³⁷ ROBERTS, Geoffrey, *Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.

¹³⁸ LEFFLER, Melvyn P., *The American conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-1948*, in: *The American Historical Review*, Vol. 89, No. 2, 1984, str. 395. Celý rozhovor v: *FRUS 1946*, Vol. VI, Washington D. C., 1969, str. 732-736.

¹³⁹ LEFFLER, Melvyn P., *Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952*, in: *The Journal of American History*, Vol. 71, No. 4, March 1985, str. 811.

¹⁴⁰ LUCA, R. A., „*Soviet-American Politics and the Turkish Straits*“, in: *Political Science Quarterly*, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 516.

¹⁴¹ Americký novinář a filozof z židovské rodiny. Byl členem americké delegace na Versaillské mírové konferenci. Od roku 1931 byl komentátorem deníku *New York Herald Tribune*. V roce 1947 ve svém zpopularizoval pojem Studená válka. Dvakrát byl oceněn Pulitzerovou cenou.

nemusí obávat Sovětského Ruska, dokud zůstane pouze pozemní mocností. Obavy by měly přijít, až když se začne stávat i námořní mocností.¹⁴² O měsíc později napsal článek, ve kterém píše, že Missouri má ukázat sovětské vládě meze její expanze, za kterou nemůže beztestně jít předstíráním obrany svého území. Tyto meze jsou dány Terstem, Soluní, Dodekanéskými ostrovy, Rudým mořem a Perským zálivem. Uvnitř sovětské zájmové sféry je Balkán, Turecko a Írán, ale zde nesmí své legitimní zájmy zaměnit za výlučné a na všem se v těchto oblastech musí domluvit se Spojenými státy.¹⁴³

Turecká vláda napjatě očekávala příchod 9. srpna, kdy podle Montreuxské konvence měla vypršet lhůta na vznesení návrhů na případné změny statutu úžin. Turecko doufalo, že Sovětský svaz bude tolik zaneprázdněn různými mírovými konferencemi a poválečným uspořádáváním světa, že nebude daný problém sledovat. Některé noviny se již 10. srpna s nepokrytou úlevou radovaly, že lhůta již prošla. Naneštěstí pro Turecko byla nóta ze Sovětského svazu dodána včas, ale teprve 12. srpna se to dostalo do novin. Ve své nótě Sovětský svaz navrhl: 1)Úžiny zůstanou za všech dob otevřeny průjezdu obchodním lodím všech zemí. 2)Úžiny zůstanou za všech dob otevřeny průjezdu válečným lodím černomořských států. 3)Válečným lodím ostatních států je průjezd zakázán vyjma výjimečných případů. 4)Vybudování režimu úžin, přirozené to námořní cesty vedoucí do a z Černého moře, má být úkolem Turecka a ostatních černomořských států. 5)Turecko a Sovětský svaz, jako mocnosti nejvíce zainteresované a mající dostatečné prostředky k zabezpečení bezpečnosti úžin, zajistí obranu úžin společnými silami.¹⁴⁴

V rozhovoru Mladé Fronty a tureckého vyslance Faika Hozara na otázku ohledně sovětské demarše vyslanec odpověděl diplomaticky: „*Všechny zprávy týkající se této otázky, stejně jako stanovisko hlavních zájmových států, byly již uveřejněny tiskem a jsou tudíž českým čtenářům známy. Úřední stanovisko turecké vlády bude brzy uveřejněno ve formě odpovědi na sovětskou nótu. V okamžiku tedy nemám k tomu co podotknout, leda že bych vám řekl k tématu úžin, že léto na Bosporu je krásné a nádherné a obyvatelstvo tam užívá klidně a spokojeně, jedinečně krásné přírody.*“¹⁴⁵ Turecká vláda 26. srpna 1946 uveřejnila svou odpověď, ve které oznámila, že je ochotna o bodech 1-3 jednat se všemi dalšími

¹⁴² AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1946, 25. 2. 1946, nestr.

¹⁴³ Le Figaro, 28. 3. 1946.

¹⁴⁴ Celý text nóty v: La République, 14. 8. 1946; Více v: FRUS 1946, Vol VII, Washington D. C., 1969, str. 833-838.

¹⁴⁵ Mladá Fronta, 21. 8. 1946.

signatářskými zeměmi a s dalšími zeměmi zainteresovanými v této otázce, ale kategoricky odmítla body 4 a 5.¹⁴⁶

Spojené státy zajímalo, proč se tak Sovětský svaz zajímá o Turecko. Neočekávaly, že Sověti použijí sílu, ale političtí představitelé se báli, že žádost Sovětského svazu o základnu v Dardanelách je jen úskok pro eventuální plán šíření sovětské moci do východního Středomoří a na Blízký východ. Vojenští experti prohlásili, že vojenské základny v úžinách nemohou v době války zabránit moderní letecké moci v pronikání skrze ně. Z toho důvodu by Sověti rádi přidali základny v Egejské oblasti a východním Středomoří. Pokud se sovětská moc rozšíří do této oblasti, britské dodávky ropy a komunikační sítě mohou být ohroženy, což může mít dopad na integritu Britského impéria. Sovětská možnost získání kontroly nad Eurasií se obrovsky zvýší, což zvětší zranitelnost a bezmocnost Spojených států, i když podle americké tajné služby se sovětské jednotky v Evropě snížily z 2 000 000 mužů na 1 500 000 mužů a v samotném Sovětském svazu z 5 000 000 mužů na 2 700 000 mužů.¹⁴⁷ Od této doby neměl být oficiální americký pohled na Sovětský svaz dvojnásobný.¹⁴⁸

Spojené státy se proto rozhodly 19. srpna 1946 zareagovat ve smyslu toho, že se postaví proti sovětskému návrhu, a že o statutu úžin nemají rozhodovat jen černomořské státy a měla by být svolána všestranná konference na revizi konvence z Montreux. Velká Británie v podobném duchu zaslala svůj pohled na dané téma o dva dny později. Turecko opakující americkou a britskou odpověď oznámilo, že sovětský návrh obrany úžin je neslučitelný s tureckou suverenitou a bezpečností.¹⁴⁹ Velká Británie a Francie se taktéž postavily proti společné obraně úžin.¹⁵⁰

Sovětský svaz reagoval zasláním nóty Turecku dne 24. září 1946, která měla podobné znění jako ta ze srpna. Bylo zopakováno proplouvání německých a italských lodí během války do Černého moře. Sověti nechtěli uznat turecké zamítnutí na společnou obranu a tvrdili, že jedině společně mohou zabránit pronikání cizích válečných lodí do Černého moře.¹⁵¹ Na to turecká vláda odpověděla nótou, ve které prakticky zopakovala to, co napsala v té srpnové.¹⁵² Ohledně proplouvání válečných lodí Osy Turecko již dříve prohlásilo, že za to můžou

¹⁴⁶ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1946, 19. 8. 1946, nestr.

¹⁴⁷ LEFFLER, Melvyn P., Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952, in: The Journal of American History, Vol. 71, No. 4, March 1985, str. 811.

¹⁴⁸ YERGIN, Daniel, Shattered peace. The Origins of the Cold War and the National Security State, London, 1977, str. 235.

¹⁴⁹ ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.; Morning Post, 22. 8. 1946.

¹⁵⁰ Svobodné noviny, 21. 8. 1946.

¹⁵¹ FRUS 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969, str. 860-866.

¹⁵² FRUS 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969, str. 869-870.

technické předpisy konvence, které umožnily podlouhý průjezd lodí, které jinak splňovaly všechny ženevské podmínky průjezdu. Tyto průjezdy však nijak neohrozily Sovětský svaz, proto by se měly revidovat technické klauzule a ne celá konvence.¹⁵³

Spojené státy se rozhodly podporovat Turecko zvýšenou angažovaností v oblasti východního Středomoří a Blízkého východu. Praktickým důsledkem toho bylo oznámení o zřízení středomořské námořní flotily ze dne 30. září 1946. Ještě do konce roku se součástí flotily stala i téměř nová letadlová loď F. D. Roosevelt. K flotile, která již na přelomu srpna a září provedla cestu po východním Středomoří, přináležely ještě tři křižníky a osm torpédoborců, čímž byl položen základní kámen dominantního námořního postavení Spojených států ve Středomoří.¹⁵⁴

5.2 Řecko

Ustanovení nové vlády v druhé polovině dubna 1946 provedl předák Sjednoceného nacionalistického bloku Konstantinos Tsaldaris. Díky hospodářské pomoci Velké Británie a Spojených států se poněkud zlepšila vyživovací a hospodářská situace, ale ke zklidnění vnitropolitické situace nedošlo. Proti Tsaldarisově vládě se stavěla opozice vedená bývalým premiérem Sofulisem a stoupenci EAM, se kterými docházelo k neustálým potyčkám.¹⁵⁵

Po třinácti měsících od podepsání dohody z Varkizy došlo 30. března 1946 k útoku skupiny bývalých bojovníků ELAS na policejní stanici ve vesnici Litochoro, což mnozí historici považují za začátek třetí fáze řecké občanské války,¹⁵⁶ i když podle Dimitrových vzpomínek k tomu nemělo dojít: „*Odpovědi od Molotova na otázku položenou řeckými soudruhy, zda se mají připravit na ozbrojené povstání proti reakčnímu monarchistickému režimu nebo se mají připravovat na vlastní obranu spojenou s politickou mobilizací lidových mas, bylo doporučeno toho druhého.*“¹⁵⁷ Komunistická strana po obnově své organizace začala expandovat pomocí malých skupin.¹⁵⁸ Britské ministerstvo zahraničí se obávalo, že tyto boje můžou způsobit pád současné řecké vlády a její nahrazení ultrapravicovou, což by mohlo vést k větší krizi. O možném komunistickém převzetí moci se moc nemluvilo.¹⁵⁹

¹⁵³ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Turecko, k. 7/Politické věci – Všeobecné, 26. 8. 1946, nestr.

¹⁵⁴ Lidová demokracie, 4. 10. 1946; KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 83-84.

¹⁵⁵ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecko, k. 3/Politické věci – Politická situace, 24. 10. 1946, nestr.

¹⁵⁶ : IATRIDES, J. O., RIZOPOULOS, N. X., The International Dimension of the Greek Civil War, in: World Policy Journal, Vol. 17, No. 1, Spring 2000, str. 87-103.

¹⁵⁷ BANAC, I., The Diary of Georgi Dimitrov, 1933-1949, New Haven, 2003, str. 396.

¹⁵⁸ PAPAGOS, Field-Marshal A., Guerrilla Warfare, in: Foreign Affairs, Vol. 30, No. 2, 1952, str. 215-230.

¹⁵⁹ FO/371/58767/R 14121; FO/371/67032/R 2438, R 1900; FO/67039/R 4886; FO/371/67040/R 5084.

Již od přelomu let 1945 a 1946 se vztahy Spojených států a Velké Británie utužovaly právě díky situaci ve východním Středomoří. Spojené státy také postupně přebíraly vedoucí pozici v odolávání sovětského tlaku na tuto oblast. Velká Británie odmítala, na žádost řecké vlády, vojensky opustit Řecko a Spojené státy se za britské rozhodnutí postavily. Náčelníci štábu Velké Británie a Spojených států společně připravily plány na světový charakter možné třetí světové války.¹⁶⁰ Sovětský svaz již od počátku roku 1946 vyzýval Velkou Británii, aby stáhla svá vojska z Řecka.¹⁶¹

Ministr zahraničí Ukrajinské SSR zažádal 24. srpna 1946 generálního tajemníka OSN, aby byla na program nejbližšího zasedání Rady Bezpečnosti OSN zařazena otázka situace vzniklé na Balkáně v důsledku politiky současné řecké vlády. Ta podle něj vyvolávala neklid neustálými incidenty na řecko-albánské hranici a špatně zacházela s etnickými menšinami v Makedonii, Thrákii a Kypru. V tomto byla podle ukrajinského ministra řecká vláda podporována stálou přítomností britských ozbrojených sil, které dle něj napomáhaly monarchistům k vítězství v nadcházejícím plebiscitu. Zároveň s tím zaslala EAM Radě Bezpečnosti memorandum, ve kterém vyzývá, aby Velká Británie opustila vojensky Řecko.¹⁶²

Během letních měsíců byla v Řecku provedena revize a doplnění voličských seznamů za dohledu amerických a britských představitelů. Podle zprávy této mise z 19. srpna 1946 se dosáhlo takového stupně správnosti a přesnosti, že se mohl konat regulérní plebiscit. Na žádost řecké vlády zůstala tato mise v zemi, aby dohlížela na průběh plebiscitu.¹⁶³ Lidové hlasování proběhlo dle plánu 1. září 1946. Zúčastnily se ho i opoziční skupiny. Přes veškerou vládní snahu docházelo ke krvavým incidentům. Plebiscit skončil výsledkem 72 % pro návrat krále. EAM i další opoziční skupiny prohlásily, že výsledek je ovlivněn násilím a podvodem a žádaly jeho neplatnost.¹⁶⁴

Britská flotila 12-16 lodí podnikla čtyřtýdenní cestu Egejským mořem, při kterém navštěvovala řecké přístavy. Tato cesta podle mluvčího britské admirality jen náhodou navazovala na návštěvu americké flotily vedené letadlovou lodí F. D. Roosevelt.¹⁶⁵

Rada Bezpečnosti zamítla 20. září stížnost Ukrajiny na řeckou vládu.¹⁶⁶ Řecký král Jiří II. se poté, co mu 4. září 1946 Tsaldaris přijel oficiálně do Londýna předat pozvánku zpět do

¹⁶⁰ XYDIS, Stephen G., America, Britain, and the USSR in the Greek Arena, 1944-1947, in: Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, December 1963, str. 589-590; Mladá Fronta, 27. 3. 1946.

¹⁶¹ Lidová demokracie, 2. 2. 1946.

¹⁶² FRUS 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969, str. 194.

¹⁶³ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecko, k. 3/Politické věci – Politická situace, 24. 10. 1946, nestr.

¹⁶⁴ FRUS 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969, str. 204-207.

¹⁶⁵ Práce, 3. 9. 1946.

¹⁶⁶ FRUS 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969, str. 222.

Řecka, vrátil z exilu dne 28. září 1946, načež Tsaldarisova vláda podala demisi. Král pověřil Tsaldarise sestavit novou vládu. Ten se neúspěšně pokusil sestavit koaliční vládu, proto nakonec znovu postavil vládu jedné strany.¹⁶⁷

Spojené státy začaly činit první kroky k navýšení ekonomické pomoci Řecku. Dean Acheson 11. prosince oznámil, že do Řecka bude vyslána mise, která má analyzovat řeckou hospodářskou situaci.¹⁶⁸

Kvůli neklidu na řecko-albánské, řecko-jugoslávské a řecko-bulharské hranici vydala Rada bezpečnosti OSN rezoluci na vytvoření komise, která měla nejpozději do 15. ledna 1947 odcestovat do oblasti sporu a začít připravovat zprávu Radě bezpečnosti.¹⁶⁹

¹⁶⁷ AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecko, k. 3/Politické věci – Politická situace, 24. 10. 1946, nestr.; Daily Herald, 4. 9. 1946.

¹⁶⁸ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 106.

¹⁶⁹ Resolution 15: The Greek Question, 19. 12. 1946, in: <http://unscr.com/en/resolutions/15> (8. 7. 2014); Národní osvobození 5. 12. 1946.

6. Trumanova doktrína a Marshallův plán

Co způsobilo americkou aktivní politiku ve světě? Proč došlo k mocenskému ústupu Velké Británie? A jak se Spojené státy postavily k hrozící katastrofě v Evropě? To jsou otázky pro tuto kapitolu, kde se podíváme na ztrátu velké části britské moci, vyhlášení nové americké doktríny a rozhodnutí o pomoci všem evropským státům, které o ni zažádají.

6.1 Britský velmocenský ústup

Velká Británie zainteresovaná na mnoha místech světa se začala finančně hrotit. V Indii začal kolabovat koloniální systém. Velká Británie také opustila Palestinu, když se zde začaly hromadit politické problémy.¹⁷⁰ Ministr financí Velké Británie Hugh Dalton napsal v listopadu 1946 premiérovi, že: „*I kdybychom měli peníze, tak bych je nedoporučoval utrácet tímto způsobem [na pomoc Řecku].*“¹⁷¹ Šetřit se začalo už na začátku roku 1947, kdy se v Německu vytvořila z britského a amerického okupačního pásma tzv. Bizonie.¹⁷² Britský velvyslanec v Řecku Cliffors Norton zároveň varoval, že i jen pouhý šepot o britském nezájmu v Řecku skončí vítězstvím komunistů. Za udržení britských zahraničních pozicí stál Bevin a vojeňští činitelé, za jejich opuštění Dalton a Attlee. Nakonec rozhodla tuhá zima z přelomu let 1946 a 1947, která způsobila energetickou krizi. Když se na v únoru 1947 dostavil Bevin na ministerstvo financí kvůli jednání s Daltonem, musel příčinou výpadku elektrické energie, který vyřadil z činnosti výtahy, korpulentní ministr zahraničí zdolat dvě patra pěšky. Po tomto vyčerpávajícím výkonu nakonec souhlasil, aby Velká Británie požádala Spojené státy o převzetí britských závazků.¹⁷³ Velká Británie vydala na pomoc Řecku celkem 132 miliónů liber.¹⁷⁴

Velká Británie zaslala 21. února Spojeným státům dvě aide-mémoire. První obsahoval překvapivou informaci, že britská pomoc Řecku skončí 1. dubnem, což bude znamenat rychle se zhoršující situaci řecké ekonomiky a bezpečnosti. Druhá zpráva informovala o tom, že Velká Británie nebude pokračovat v podpoře Turecka, která pomáhá udržovat velké vojsko kvůli tlaku sovětských požadavků. Turecko tak nebude schopno financovat modernizaci

¹⁷⁰ LUDESTAD, Geir, East, West, North, South. Major Developments in International Politics 1945-1990, Oslo, 1991, str. 49.

¹⁷¹ YERGIN, Daniel, Shattered peace. The Origins of the Cold War and the National Security State, London, 1977, str. 280.

¹⁷² WEILER, Peter, British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the „Labour Governments, 1945-1951, in: Journal of British Studies, Vol. 26, No. 1, England's Foreign Relations, January 1987, str. 70.

¹⁷³ LUŇÁK, Petr, Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, Praha, 1997, str. 69-70.

¹⁷⁴ Práce, 5. 8. 1947.

svého vojska a hospodářský rozvoj země. Britská vláda doufá, že Spojené státy převezmou břemeno v obou zemích.¹⁷⁵

6.2 Trumanova doktrína

Prezident Truman a ministerstva zahraničí, války a námořnictva shodně usoudili, že nepřevzou-li Spojené státy britské pozice ve východním Středomoří, bude Řecko obsazeno komunistickými partyzány, kteří jsou silně podporováni sovětskou vládou pracující skrze komunistické vlády Bulharska a Jugoslávie. Pokud se to stane, bude se Turecko nacházet v neudržitelné situaci navzdory svému velkému, ale zastaralému vojsku. Východní Středomoří a Blízký východ se tak nevyhnutelně ocitne pod komunistickou nadvládou.¹⁷⁶

V Turecku se mezitím šířilo zklamání z americké a britské politiky, neboť jejich představitelé již delší dobu neprojevovali důrazně své jasně deklarované postoje k problému úžin. Spojené státy navíc odmítly úvěr Turecku, který by jim značně ulevil.¹⁷⁷

Státní podtajemník Dean Acheson vytvořil memorandum pro Marshalla o Řecku. Podle této zprávy je velká pravděpodobnost, že Řecko nebude schopno udržet svou nezávislost. Hlavními faktory jsou bezprostředně hrozící ekonomický a finanční kolaps a fakt, že řečtí komunisté a Sověty ovládané vlády Albánie, Jugoslávie a Bulharska znemožňují jakoukoliv snahu urovnat vnitřní záležitosti Řecka. Řecko je jedinou balkánskou zemí orientující se na západní demokracie, ale bez pomoci se jeví pravděpodobnost toho, že řecká vláda bude svržena a nahrazena totalitárním a levicovým režimem. Kapitulace Řecka pod sovětskou nadvládou by znamenala ztrátu celého Blízkého a Středního východu a Severní Afriky.¹⁷⁸ Již 28. února Spojené státy informovaly Řecko o svém záměru převzít britské závazky.¹⁷⁹

Truman neměl jednoduchou situaci, protože navýšení státních výdajů na pomoc oběma zemím musel odsouhlasit Kongres, v jehož obou komorách od listopadu 1946 měli navrch republikáni. Republikáni sice byli silně protikomunističtí, ale zároveň bylo jejich snahou omezení státních výdajů a snížení daní. To nutilo Trumana ke zdůrazňování sovětské hrozby.¹⁸⁰ Vláda se však silně snažila o to, aby rozhodnutí Kongresu bylo kladné.¹⁸¹

¹⁷⁵ SATTERTHWAITE, Joseph C., The Truman Doctrine: Turkey, in: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 401, No. 1, May 1972, str. 75; Obsah obou aide-mémoire v: *FRUS 1947*, Vol. V, Washington D. C., 1971, str. 32-37.

¹⁷⁶ SATTERTHWAITE, Joseph C., The Truman Doctrine: Turkey, in: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 401, No. 1, May 1972, str. 74.

¹⁷⁷ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1947, 18. 2. 1947, nestr.

¹⁷⁸ *FRUS 1947*, Vol. V, Washington D. C., 1971, str. 29-31.

¹⁷⁹ XYDIS, Stephen G., America, Britain, and the USSR in the Greek Arena, 1944-1947, in: *Political Science Quarterly*, Vol. 78, No. 4, December 1963, str. 595.

¹⁸⁰ LITERA, Bohuslav, *Studená válka*, Jinočany, 1993, str. 29.

I přes některé výhrady Marshalla k obsahu prezidentovi řeči¹⁸² došlo 12. března 1947 k vystoupení Trumana před Kongresem. Ve svém téměř dvacetiminutovém projevu vysvětlil situaci v Řecku a Turecku. Referoval o škodách, které způsobily ustupující německé jednotky (zničení železniční sítě, cest, přístavních zařízení, komunikací a obchodního loďstva, zničení vesnic, aj.) nebo které k nim vedly (epidemie tuberkulózy u dětí, hyperinflace, aj.). Mluvil o žádosti řecké vlády na finanční pomoc doplněnou o odborníky, kteří by pomáhali obnovit řecké hospodářství a dohlédli by na správné využití pomoci. Rozebíral ohrožení jak vnitřní, tak vnější, kde se zmínil o problémech s Albánií, Bulharskem a Jugoslávií. U Turecka prohlásil, že je důležitým článkem k zachování pořádku na Středním východě, k tomu ale potřebuje uskutečnit modernizaci k udržení své národní integrity. Upozornil na to, že nikdo jiný než Spojené státy nemohou Turecku a Řecku pomoci, neboť Velká Británie se dostala do finančních potíží.

Jedním z primárních cílů americké politiky muselo podle Trumana být vytváření podmínek, ve kterých budou Spojené státy i ostatní národy schopny vypracovat svobodný životní způsob. Byl si vědom širokých důsledků při poskytnutí pomoci Turecku a Řecku, ale není jiný způsob, jak umožnit trvalou svobodu a nezávislost pro světové národy bez pomoci proti agresivním hnutím, které se jim snaží vnutit totalitní režimy, jak se tomu nedávno stalo např. v Polsku, Rumunsku a Bulharsku. Podle něho byly všechny národy postaveny před výběr dvou životních způsobů. První byl založen na vůli většiny a vyznačuje se svobodnými institucemi, reprezentativní vládou, svobodnými volbami, zárukami osobní svobody, volností projevu a vyznání a volností prostou politického útlaku. Druhý byl naopak založen na vůli menšiny vnucené většině a spočívající na teroru a útlaku, kontrole tisku a rozhlasu, vnucenými volbami a potlačováním osobních svobod. Spojené státy měly podporovat ty státy, které jsou ohroženy ozbrojenou menšinou či vnějším tlakům.

Zažádal o zmocnění k poskytnutí pomoci ve výši 400 miliónů dolarů, které jsou jen zlomkem 341 miliard dolarů, které Spojené státy vydaly na vítězství ve druhé světové válce. Bez této pomoci by ale mohly plody vítězství přijít vniveč.¹⁸³

Tato zpráva vyvolala v Turecku naprosté nadšení. Nejen příslib pomoci, ale i způsob, jakým byl formulován a příjemné překvapení vyvolalo i vyslání vojenského a civilního

¹⁸¹ FRUS 1947, Vol. V, Washington D. C., 1971, str. 71.

¹⁸² FRUS 1947, Vol. V, Washington D. C., 1971, str. 100-101.

¹⁸³ VESELÝ, Zdeněk, Světová politika 20. století v dokumentech (1945-1990), Praha, 2001, str. 58-63. Nahrávka celého projevu v: THULE, Truman Doctrine – President Truman Speech on March 12, 1947: Giving Aid to Greece and Turkey, 23. 10. 2012, in: <http://www.youtube.com/watch?v=btCLnh5gCPU> (8. 7. 2014); Svobodné slovo, 13. 3. 1947.

personálu. Turky potěšila i zpráva o pomoci Řecku, neboť v bezpečnosti Řecku viděli i svou vlastní.¹⁸⁴

Již o dva dny později se psalo v Rudém právu, že Američané začali jednat se zástupci turecké a řecké armády o složení amerických vojenských misí a o typech zbraní, jež by měly být do Turecka a Řecku zaslány.¹⁸⁵

Později Truman prohlásil, že domino efekt, kdy vítězství komunistů v Řecku bude mít okamžitý a vážný důsledek pro Turecko a následně se zmatek a nepokoje budou šířit po celém Středním východě, který naznačil ve svém projevu, měl v té době celosvětový ohlas.¹⁸⁶

Zákon o poskytnutí pomoci Turecku a Řecku byl přijat 22. května 1947. Psalo se v něm, že okamžitá finanční a jiná pomoc od vlády Spojených států je nezbytná pro podporu jejich národní integrity a přežití jakožto svobodných národů a že tato integrita a přežití jsou důležité pro bezpečnost Spojených států a všech svobodmilovných lidí.¹⁸⁷

6.3 Marshallův plán

V letech 1945-1947 procházely evropské země kritickým obdobím. Kvůli válce a nepřízní počasí, mezi něž patří velké sucho roku 1946 a extrémní zima přelomu let 1946 a 1947, které způsobily neúrodu a energetickou krizi, se Evropa ocitla v hospodářské neúnosné situaci. Státní podtajemník William C. Clayton hlásil při návratu ze své evropské cesty, že zničení evropského hospodářství během války je vážnější než se čekalo. Němečtí dělníci dostávají jen poloviny potřebných kalorií a francouzští rolníci raději krmí dobytek obilím, než aby ho směnili za papírové peníze, kterým nevěří. Chybělo průmyslové zboží a města hladověla. Prohlásil, že je nutná hospodářská pomoc, neboť Spojené státy potřebují velké trhy, kde by mohly prodávat a nakupovat.¹⁸⁸

Tohoto stavu využívaly levicové a komunistické strany napříč celým kontinentem, které z této situace obviňovaly systém tržního hospodářství a pluralitní demokracie. K tomu se přidalo i Marshallovo rozčarování z moskevského jednání ministrů zahraničních věcí z března 1947. Získal neochvějnou jistotu, že Sověti naschvál zdržují jakékoliv dohody

¹⁸⁴ AMZV, Politické zprávy 1945 – 1949, Turecko - 1947, 14. 3. 1947, nestr

¹⁸⁵ Rudé právo, 14. 3. 1947.

¹⁸⁶ LUNDESTAD, Geir, The American non Policy Towards Eastern Europe 1943-1947. Universalism in an Area not of Essential interest to the United States, Tromsø, 1978.

¹⁸⁷ Celé znění zákona v: Public Law 75-80th Congress, in: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/pdfs/5-2.pdf (8. 7. 2014).

¹⁸⁸ CLAYTON, William L., GATT, The Marshall Plan, and OECD, in: Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, December 1963, str. 494-495.

ohledně Německa, aby se hospodářsky naprosto zhroutilo a Sovětský svaz z toho mohl těžit.¹⁸⁹

Americká vláda proto pověřila koordinační výbor ministerstev zahraničí, války a námořnictva, aby zhodnotil ekonomickou pomoc v jednotlivých zemích a doporučil další postup.¹⁹⁰ Na návrh Achesona se rozhodlo, že plán pomoci bude mít na starost Marshall, a že prezident Truman s ním nebude mít nic společného pro snazší přijetí Kongresem. Marshall to pojal jako pomoc všem, kdo o ni budou stát, včetně Sovětského svazu.¹⁹¹ Jako nejlepší šance plán prezentovat se ukázalo převzetí čestného doktorátu na Harvardu 5. června 1947, po kterém měl následovat proslov.

Ve svém projevu mimo jiné prohlásil: *„Není třeba Vám, pánové, říkat, že světová situace je vážná, To musí být zřejmé všem inteligentním lidem... Při zvažování požadavků obnovy Evropy byly vyhodnoceny fyzické ztráty na životech, viditelná destrukce měst, továren, dolů a železnic, ale během minulých měsíců se ukázalo, že tato zjevná destrukce byla pravděpodobně méně vážná než rozmístění celé výstavby evropského hospodářství... Horečná příprava války a stále větší a větší horečné udržování válečného úsilí zasáhly všechny oblasti národního hospodářství. Strojní zařízení se stalo neopravitelným nebo zastaralo... Během války nastal v Evropě úplný soumrak obchodní struktury. Obnova se vážně opozdila v důsledku toho, že dva roky po skončení nepřátelství nebylo dohodnuto mírové uspořádání s Německem a Rakouskem...*

Rolník vyráběl vždy potraviny, aby je vyměnil s městským obyvatelstvem za jiné nezbytnosti potřebné k životu. Tato dělba práce je základem moderní civilizace. V současné době je však ohrožována úpadkem. Městský průmysl nevyrábí adekvátní zboží pro výměnu s rolníkem vyrábějícím potraviny. Suroviny a paliva se dodávají omezeně. Strojový park má nedostatky nebo je opotřebovaný. Farmář nebo rolník nemůže nalézt zboží ke koupi, které potřebuje. Takže prodej výrobků jeho farmy za peníze, které nemůže použít, je pro něho neziskovou transakcí. Sklidil úrodu z mnoha polí a využívá ji pro setí. Uskladňuje více zrna a zajišťuje si tak pro sebe a svou rodinu dostatečnou dodávku stravy, ačkoliv je na tom hůře s ošacením a jinými obyčejnými civilizačními věcmi. Zatím lidé ve městech mají nedostatek stravy a paliva. Tak jsou vlády nuceny používat svých deviz a úvěrů a obstarávat nezbytnosti v zahraničí. Tento postup pak vyčerpává fondy, kterých je nezbytně třeba pro rekonstrukci...

¹⁸⁹ WANNER, Jan, George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí, Praha a Litomyšl, 1998, str. 301-304.

¹⁹⁰ Více v: FRUS 1947, Vol. III, Washington D. C., 1972, str. 204-223.

¹⁹¹ WANNER, Jan, George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí, Praha a Litomyšl, 1998, str. 305-306.

Lék spočívá v prolomení tohoto bludného kruhu a v tom, aby evropský lid znovu získal důvěru v hospodářskou budoucnost svých vlastních zemí a Evropy jako celku... Je logické, že Spojené státy by měly učinit cokoli, co umožní návrat k normálnímu hospodářskému zdraví ve světě, bez něhož nemůže být politické stability a zajištěn mír. Naše politika není namířena proti žádné zemi nebo doktríně, ale proti hladu, chudobě, zoufalství a chaosu... Taková pomoc, jak jsem přesvědčen, nesmí být dílčí. Jakákoliv pomoc, kterou americká vláda může poskytnout, by se v budoucnu měla projevit jako lék a ne jako nějaké dočasné zmírnění...

*Je již zřejmé, že před tím, než vláda Spojených států bude moci dále pokračovat ve svém úsilí ulehčit situaci a započít pomáhat evropskému světu na cestu jeho obnovy, musí zde být nějaká dohoda mezi zeměmi Evropy, pokud jde o požadavky na řešení situace. Pro tuto vládu by nebylo nikterak vhodné a působivé, aby se snažila nastítnit sama jednotný program, který by měl hospodářsky Evropu postavit na nohy. To je záležitostí Evropanů. Myslím, že iniciativa musí přijít z Evropy. Úloha této země by měla spočívat v přátelské pomoci nastítnit takový program a později ho podporovat, jak to pro nás bude možné. Tento program by měl být jednotný, schválený určitým počtem, ne-li všemi evropskými národy.*¹⁹²

Bevin shodou okolností slyšel projev v rozhlase a ještě před oficiálním ověřením zareagoval. Ihned informoval francouzského ministra zahraničí Georgese Bidaulta a Molotova a navrhl jim, aby se sešli 23. června v Paříži k projednání americké nabídky.¹⁹³ Sovětský svaz začal rozhovory s Brity a Francouzy, ale brzy svou účast na plánu odmítl a přiměl tomu i Československo a Polsko.¹⁹⁴

Debaty o pomoci se konaly od 12. července 1947 v Paříži. Konference vytvořila 16. července 1947 Výbor pro evropskou hospodářskou spolupráci (CEEC – Committee for European Economic Cooperation). V něm probíhaly debaty až do dubna 1948, kdy vznikla Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC – Organisation for European Economic Cooperation).¹⁹⁵ Od počátku roku 1948 probíhala jednání v Kongresu o výši pomoci, kterou Spojené státy poskytnou. Kongres nakonec 31. března přijal zákon, prezidentem podepsaný 3. dubna 1948, který počítal se 17 miliardami dolarů pro 16 evropských zemí (Belgii, Dánsko, Francii, Irsko, Island, Itálii, Lucembursko, Nizozemsko,

¹⁹² Citováno z: VESELÝ, Zdeněk, Světová politika 20. století v dokumentech (1945-1990), Praha, 2001, str. 64-66. Celý projev v originálu v: FRUS 1947, Vol. III, Washington D. C., 1972, str. 237-239. Nahrávka celého projevu v: MARSHALL, George C., The Marshall Plan Speech MP3, 1947, in: <http://marshallfoundation.org/library/audio/mp3-marshall-plan-speech/> (8. 7. 2014).

¹⁹³ FRUS 1947, Vol. III, Washington D. C., 1972, str. 253-255; WANNER, Jan, George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí, Praha a Litomyšl, 1998, str. 307.

¹⁹⁴ CLAYTON, William L., GATT, The Marshall Plan, and OECD, in: Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, December 1963, str. 500-501.

¹⁹⁵ O jednáních více v: FRUS 1947, Vol. III, Washington D. C., 1972, str. 331 a dále.

Norsko, Švédsko, Švýcarsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Turecko a Velkou Británií) a západní okupační zóny Německa.¹⁹⁶

O dva týdny později vyplula do Evropy z přístavu Galveston nákladní loď John H. Quick vezoucí prvních 9 000 tun pšenice.¹⁹⁷

¹⁹⁶ KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013, str. 179; LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009, str. 154.

¹⁹⁷ WANNER, Jan, George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí, Praha a Litomyšl, 1998, str. 315.

7. Závěr

Vývoj ve východním Středomoří se stal brzy velice nepříjemným. Sovětský svaz svým tlakem na Turecko vyvolával nepokoj u svých západních spojenců i v samotném Turecku. Zdá se, že Stalin až moc počítal s ústupností Západu a tureckým podlehnutím nátlaku. Stalin si byl skoro až jistý tím, že Američané se po válce stáhnou z Evropy a vrátí se k izolacionismu, jak to udělali po první světové válce a hlad a bída vykonají práci ve prospěch Sovětů.

Politika Velké Británie se již od války jevila realističtější a snažila se Sovětům neumožnit takové zisky. Churchill reálně vyhodnotil mocenské prostředky Velké Británie a vzdal se většiny Balkánu, aby zajistil strategické území Řecka. I když mohl počítat s hospodářskou krizí způsobenou válkou, která může omezit možnosti ostrovního státu účinně zasahovat do dění v cizině, asi nepočítal s tak velkou nepřízní počasí, jež krizi ještě zhoršilo. Těžko říci, zda by Velká Británie měla dost prostředků na pokračování pomoci Turecku a Řecku, kdyby nenastalo suché léto následované krutou zimou.

Největší chybou sovětské politiky se mi zdá její jednání v Turecku. Tlak na Turecko přišel příliš brzy a neumožnil Spojeným státům se v klidu stáhnout za moře. Turecko se celou dobu snažilo mít dobré vztahy se Sovětským svazem, protože si uvědomovalo jeho sílu i blízkost. Tento tlak nakonec způsobil jen to, že Turecko dostalo dostatečnou podporu na modernizaci svého vojska i své infrastruktury a donutilo Spojené státy se více zajímat o tuto oblast, což nakonec vedlo k celkové pomoci Turecku ve vojenské i hospodářské oblasti.

Turecká vláda se uchýlila k politice vyčkávání a snaže připojit se k jakýmkoliv jednáním co nejvíce států, což se nakonec projevilo jako dobré řešení. Turecko se snažilo nedat záminku Sovětům ohledně zhoršení vzájemných vztahů, ne vždy se to však podařilo. I když se Turecku jeho politika vyplatila, pochybuji, že by bez britské a posléze americké pomoci bylo schopno dlouhodobě odolat sovětskému tlaku.

Americká politika se mi v období od března 1945 do března 1947 jevila jako postupné dospívání z úvah, že když Spojenci zvítězili, je založeno OSN a je vytvořen breton-woodský měnový systém, musí nastat trvalý mír, přes postupné zjišťování, že Sověti žádají stále víc a stále více porušují dohody, až po dospění k závěru, že jedine aktivní politika ve světě je může zastavit a umožnit mír a bezpečnost jich samotných i dalších zemí. Zásadní pro změnu politiky Spojených států byli politici, kteří měli zkušenosti z Evropy a získali reálný pohled na sovětskou politiku. Hlavně George Kennan.

Zajištění si hlavního slova v Řecku se pro Velkou Británii ukázalo spíše jako trest než jako výhoda. I přes početné komunistické jednotky by nemusel být problém nastolit v zemi mír, kdyby se ostatní strany dokázaly dohodnout a kdyby byly vlády s to zajistit plnění dohod, které uzavřely. Masakry obyvatelstva a zhoršující se hospodářská situace vytvářela na Velkou Británii tlak nejen finanční, ale i politický. Díky tomuto vývoji měl Sovětský svaz velkou páku na prokazování britského vměšování a vyvolávání neklidu. Finanční tlak nakonec Velká Británie neustála.

Sovětský svaz měl v Řecku jednoduchou pozici, nemohl zde tratit, jen získat. Navíc mu stačila nečinnost, řecké vlády vše dělaly za něj. Až v pozdější fázi skrze balkánské státy částečně zasahoval do dění. Podle mého názoru neměli Sověti na řecké dění moc vlivu ani nepokoje nebyli jejich vinou, ale Spojené státy i Velká Británie v tom viděly sovětské zásahy.

Spojeným státům se nelíbilo procentuální dělení Balkánu, ale v pozdější fázi britskou politiku i přítomnost v Řecku podporovaly. Po zprávě Britů, že z Řecka odejdou, bylo pro Američany díky postupnému sblížení politických názorů jen formalitou, aby převzali britské závazky a pomohli Řecku.

Řecké vlády se prokázaly jako neschopné kompromisu a udržení pořádku. Nebýt pomoci Velké Británie a Spojených států Řecko by se hospodářsky i politicky zhroutilo a nemělo by moc šancí odolat komunistickému převzetí moci.

Sovětský svaz svým zbytečným tlakem na Turecko zburcoval Spojené státy, které nakonec vyhlásily Trumanovu doktrínu a Marshallův plán, čímž definitivně opustily politiku izolacionismu a získaly vůdčí pozici demokratického světa.

Seznam použité literatury

1) Nevydané prameny

Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

Politické zprávy 1945-1949

Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Řecko

Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959/Turecko.

CLIFFORD, Clark, Report, American Relations With The Soviet Union by Clark Clifford [Clifford-Else Report], 24. 9. 1946, in: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-09-24&documentid=4-1&studycollectionid=&pagenumber=1 (8. 7. 2014).

KENNAN, George F., Telegram, George Kennan to James Byrnes [“Long Telegram”], 22. 2. 1946, in: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1 (8. 7. 2014).

Nationals archives, Londýn. Dostupné online: <http://www.nationalarchives.gov.uk/>
Foreign office (FO).

2) Vydané prameny

BUTLER, PELLY, YASAMEE, Documents on British Policy Overseas, London, 1991.

Foreign Relations of the United States 1945, The Conference of Berlin (the Potsdam Conference), Vol. I, Washington D. C., 1960.

Foreign Relations of the United States 1945, Vol. V, Washington D. C. 1965.

Foreign Relations of the United States 1945, Vol. VIII, Washington D. C. 1969.

Foreign Relations of the United States 1946, Vol. I, Washington D. C., 1969.

Foreign Relations of the United States 1946, Vol. VI, Washington D. C., 1969.

Foreign Relations of the United States 1946, Vol. VII, Washington D. C., 1969.

Foreign Relations of the United States 1947, Vol. III, Washington D. C., 1972.

Foreign Relations of the United States 1947, Vol. V, Washington D. C., 1971.

KUBEŠ, Zdeněk, Mezinárodní konference 1943-1945, Praha, 1985.

Montreux convention in: http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montreux_ENG.pdf (7. 7. 2014).

Public Law 75-80th Congress, in:
http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/pdfs/5-2.pdf (8. 7. 2014).

Resolution 15: The Greek Question, 19. 12. 1946, in: <http://unscr.com/en/resolutions/15> (8. 7. 2014).

Stalin v současném boji za mír, Praha, 1949.

VESELÝ, Zdeněk, Světová politika 20. století v dokumentech (1945-1990), Praha, 2001.

3)Vzpomínky a biografie

BANAC, I., The Diary of Georgi Dimitrov, 1933-1949, New Haven, 2003.

CLAYTON, William L., GATT, The Marshall Plan, and OECD, in: Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, December 1963, str.

ČUJEV, Felix, Vzpomínky Molotova, Praha, 1996.

CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka V. díl: Kruh se uzavírá, Brno 1995.

CHURCHILL, Winston S., Druhá světová válka VI. díl: Triumf a tragédie, Brno, 2005.

KENNAN, George F., Memoirs, 1925-1950.

KISSINGER, Henry, White House Years, Boston, 1979.

MCKINZIE, Richard D., Oral history interview with Harry N. Howard, Washington D. C., 1973, in: <http://www.trumanlibrary.org/oralhist/howardhn.htm> (4. 7. 2014).

WANNER, Jan, George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí, Praha a Litomyšl, 1998.

4)Tisk

Daily Express

Daily Herald

La République

Le Figaro

Le Journal d'Orient

Lidová demokracie

Mladá Fronta

Morning Post

Národní osvobození

Práce

Rudé právo

Svobodné Československo

Svobodné noviny

Svobodné slovo

The Times

Zemědělské noviny

5)Odborné publikace

ATHANASSOPOULOU, E., Turkey: Anglo-American Security Interest, 1945-1952 the First Enlargement of NATO, London, 1999.

BRADLEY, John F. N., Válka a mír po roce 1945, Praha, 1994.

DURMAN, Karel, Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Díl I., Světová válka a nukleární mír 1934-1964, Praha, 2004.

HRADEČNÝ, DOSTÁLOVÁ, HOCHOVÁ, OLIVA, VAVŘÍNEK, Dějiny Řecka, Praha, 1998.

KOURA, Jan, Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953, Praha, 2013.

LAFFEBER, Walter, America, Russia, and the Cold War 1945-1966, New York, 1967.

LEFFLER, Melvyn P., PAINTER, David S., Origins of the Cold War an International History, New York, 2005.

LEFFLER, Melvyn P., WESTAD, Odd Arne, The Cambridge history of the Cold War, Cambridge, 2009.

LITERA, Bohuslav, Vznik a vývoj studené války v letech 1945-1963 jako výsledek sovětsko-amerických rozporů, Jinočany, 1993.

LUŇÁK, Petr, Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, Praha, 1997.

LUNDESTAD, Geir, The American non Policy Towards Eastern Europe 1943-1947. Universalism in an Area not of Essential interest to the United States, Tromsø, 1978.

LUNDESTAD, Geir, East, West, North, South. Major Developments in International Politics 1945-1990, Oslo, 1991.

YERGIN, Daniel, Shattered peace. The Origins of the Cold War and the National Security State, London, 1977.

6)Odborné články

CAVENDISH, Richard, The Greek Civil War Ends, in: History Today, Vol. 49, No. 10, 1999.

ELLINGER, Jiří, George Kennan a americká politika v Evropě 1944-1949, in: Historický obzor, 2001, č. 5/6, str. 131-136.

HILL, John S., American Efforts to Aid French Reconstruction between Lend-Lease and the Marshall Plan, in: The Journal of Modern History, Vol. 64, No. 3, September 1992, str. 500-524.

HOWARD, H. N., The Straits after the Montreux Conference, in: Foreign Affairs, Vol. 15, No. 1., October 1936, str. 199-202.

IATRIDES, J. O., RIZOPOULOS, N. X., The International Dimension of the Greek Civil War, in: World Policy Journal, Vol. 17, No. 1, Spring 2000, str. 87-103.

IATRIDES, John O., Revolution or Self-Defense Communist Goals, Strategy, and Tactics in the Greek Civil War, in: Journal of Cold War Studies, Vol. 7, No. 3, 2005, str. 3-33.

Kol. autorů, Greek civil war, in: Military History, publikováno online, 12. 6. 2006, in: <http://www.historynet.com/greek-civil-war.htm> (4. 7. 2014).

LEFFLER, Melvyn P., Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952, in: The Journal of American History, Vol. 71, No. 4, March 1985, str. 807-825.

LEFFLER, Melvyn P., The American conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-1948, in: The American Historical Review, Vol. 89, No. 2, 1984, str. 346-381.

LUCA, R. A., „Soviet-American Politics and the Turkish Straits“, in: Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 3, Fall 1977, str. 503-524.

MASTNÝ, Vojtěch, Soviet War Aims at the Moscow and Teheran Conferences of 1943, in: The Journal of Modern History, Vol. 47, No. 3, September 1975, str. 481-504.

MAYERS, David, Soviet War Aims and the Great Alliance: George Kennan's Views, 1944-1946, in: Journal of Contemporary History, Vol. 21, No. 1, January 1986, str. 57-79.

ÖZDEMİR, Hikmet, The Turkish-American Relations toward 1960 Turkish „Revolution“, in: The Turkish Yearbook of International Relations, Vol. 31, 2000, str. 159-181.

PAPAGOS, Field-Marshal A., Guerrilla Warfare, in: Foreign Affairs, Vol. 30, No. 2, 1952, str. 215-230.

RESIS, Albert, The Churchill-Stalin Secret "Percentages" Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944, in: The American Historical Review, Vol. 83, No. 2, April 1978, str. 368-387.

ROBERTS, Geoffrey, Moscow's Cold War on the Periphery: Soviet Policy in Greece, Iran, and Turkey, 1943-1948, in: Journal of Contemporary History, Vol. 46, January 2011, str. 58-81.

SADAK, Necmettin, Turkey Faces the Soviets, in: Foreign Affairs, Vol. 27, No. 3, April 1949, str. 449-461.

SATTERTHWAITE, Joseph C., The Truman Doctrine: Turkey, in: Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 401, No. 1, May 1972, str. 74-84.

SEDGWICK, A. C., The Plot Against Greek, in: Foreign Affairs, Vol. 26, No. 3, April 1948, str. 486-496.

WEILER, Peter, British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the „Labour Governments, 1945-1951, in: Journal of British Studies, Vol. 26, No. 1, England's Foreign Relations, January 1987, str. 54-82.

WRIGHT, Ben C., Mr. „X“ and Containment, in: Slavic Review, Vol. 35, No. 1, March 1976, str. 1-31.

X, The Sources of Soviet Conduct, in: Foreign Affairs, Vol. 25, No. 4, July 1947, str. 852-868.

XYDIS, Stephen G., America, Britain, and the USSR in the Greek Arena, 1944-1947, in: Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, December 1963, str. 581-596.

7) Internetové zdroje

MARSHALL, George C., The Marshall Plan Speech MP3, 1947, in: <http://marshallfoundation.org/library/audio/mp3-marshall-plan-speech/> (8. 7. 2014).

RAMISHVILI, Levan, Winston Churchill – Sinews of Peace (Iron Curtain Speech), 22. 4. 2013, in: <http://www.youtube.com/watch?v=PJxUAcADV70> (8. 7. 2014).

THULE, Truman Doctrine – President Truman Speech on March 12, 1947: Giving Aid to Greece and Turkey, 23. 10. 2012, in: <http://www.youtube.com/watch?v=btCLnh5gCPU> (8. 7. 2014).